

Německá integrační politika mezi pragmatismem a europeizací

VLADIMÍR HANDL, TOMÁŠ NIGRIN

German European Policy: Between Pragmatism and Europeanisation

Abstract: German European policy has undergone a substantial change since the mid 1990s. It has often been labelled as “normalisation”, “pragmatisation”, or even as “de-Europeanisation”. The article argues that while there has been little change in the programme of the Angela Merkel government compared to the former SPD-Green coalition, shifts in the institutional set-up, “Brusselisation” of the top ranks of the state administration and improvement in the economic performance of Germany may prove politically significant. So far, the change in the style of the German policy has been the most visible: while pragmatic regulative policies continue, Berlin focuses its constitutive politics more on strategic issues viewing this phase of the EU development as critical. In the run-up to the German EU presidency Berlin’s policy has become more EU-partisan focusing on the EU Constitution Treaty in particular, as well as, seeking and offering more leadership in EU affairs than before.

Key words: Germany, European Union, Europeanisation, CDU-CSU, SPD, grand coalition, leadership, European Constitutional Treaty.

Už od počátku devadesátých let minulého století není sporu o tom, že současné Německo nelze vnímat jako pouhou „zvětšenou“ Spolkovou republiku Německo (*Kocka, 1994*). Otázka změny v německé politice není ale jednoduchá. Politický a institucionální systém SRN byl po druhé světové válce založen na participaci maximálního množství aktérů, aby zajišťoval maximální stabilitu. Jeho korporatistický charakter ovšem prakticky vylučuje rychlou a radikální změnu. Diskutuje se tedy rovněž o otázce, zda v SRN vůbec existují pro změnu institucionální a kulturní podmínky. Rovněž německá zahraniční politika byla založena na širokém konsenzu, který zajišťoval kontinuitu a předvídatelnost – vlastnosti, nezbytné pro zachování důvěry ze strany strategických spojenců a garantů německé bezpečnosti. Nejpozději deset let po sjednocení země se ale naplno začaly projevovat změny, jež částečně redefinovaly roli SRN v mezinárodních vztazích a jsou součástí dlouhodobějšího procesu vývoje německé politiky vůbec.

Tento článek se zabývá otázkou změny v německé integrační politice. Ta probíhá nejen paralelně s vývojem politiky ostatních mezinárodních aktérů, kdy reaguje jako *agency* na proměny mezinárodního systému, *structure*. Walter Carlsnaes ukazuje, že *agency* a *structure* jsou ve vzájemně dynamickém vztahu. V něm je jednání (*actions*) ovlivňováno strukturou (vnějšími podmínkami); ovšem – záměrně nebo nikoli – toto jednání také zpětně ovlivňuje samu strukturu (*Carlsnaes, Walter: In Lieu of a Conclusion: Compatibility and the Agency-Structure Issue in Foreign Policy Analysis. In: Carlsnaes, Walter – Smith, Steve (eds.): European Foreign Policy: The EC and Changing Perspectives in Europe. London: Sage, 1994, s. 284–285, citováno dle Hyde-Price, 2000, s. 13*). Tak také samotná německá politika působí jako vnější faktor změny politiky ostatních zemí a ovlivňuje mezinárodní konstelaci, zejména v Evropě (*Medick-Krakau, 1999, s. 13*).

V následujícím textu se soustředíme ovšem především na změnu německé politiky samotné. Pro upřesnění dynamiky jejího vývoje využíváme model, který na základě několika klíčových prací k danému tématu formulovala Monika Medick-Krakau (*Medick-Kra-*

kau, 1999, s. 10–15). Tento model jde za obecné konstatování, že je nutné odlišovat změny v operativní politice, které mohou mít taktický, přísně účelový charakter a nemusejí být nutně projevem zásadního a dlouhodobého přehodnocení politických východisek, identity a strategie. Neuspokojuje se ani odlišením změn postupných, inkrementálních od zásadního kvalitativního zlomu, který probíhá v historicky krátké době.

Vzhledem k tématu článku se ovšem v dalším omezujeme na otázky integrační politiky. První část se stručně zabývá diskuzí, která v německé společnosti o zahraniční politice probíhá. Uvádí rovněž metodologický přístup hodnocení vývoje zahraniční politiky, jak jej používá Monika Medick-Krakau (*Medick-Krakau, 1999*), který rozlišuje čtyři fáze změny zahraniční politiky podle jejich hloubky. Druhá část se věnuje hodnocení německé integrační politiky do roku 2005, jak se objevuje v odborné literatuře. Hlavní analytická část shrnuje pak poznatky části projektu o zahraniční politice vlády velké koalice. Závěr charakterizuje změnu v integrační politice současné vlády a snaží se ji přiřadit k modelu Moniky Medick-Krakau.

Článek představuje výsledek kooperativního úsilí. První tři části jsou založeny především na analýze literatury k danému tématu, již zpracoval Vladimír Handl. Hlavní analytická část (části čtvrtá a pátá) vychází z příspěvku, jímž oba autoři přispěli do projektu, zabývajícího se zahraniční politikou vlády velké koalice. Tato část je založena na dvou analytických přístupech: na obsahové analýze dokumentů německé zahraniční politiky, především programových prohlášení vlády, zásadních programových projevů hlavních představitelů a klíčových parlamentních diskuzí k tématu integrační politiky, a na analýze diskurzivních praktik. Přitom jsme sledovali jednak obsahové posuny a jednak jsme analyzovali změnu jazyka nové vládní koalice, pokud jde o definici vlastních zájmů, vize Evropské unie (EU) a integrační politiky, vztahů vůči jednotlivým partnerům.

Text je založen na projektu, který jsme spolu s Dr. Miroslavem Kunštátem zpracovali pro Ministerstvo zahraničních věcí České republiky (MZV ČR). Zejména jeho třetí a čtvrtá část vychází ze soustavy rozhovorů, které jsme v květnu až září 2006 vedli s představiteli Spolkového ministerstva zahraničí, Spolkového úřadu kancléřky, Spolkového ministerstva vnitra, s představiteli poslanecké frakce SPD a CDU-CSU ve Spolkovém sněmu a s analytiky Stiftung Wissenschaft und Politik, Institut für Europäische Politik, Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik, Friedrich Ebert Stiftung (všechny v Berlíně) a Institute for German Studies (Univerzita Birmingham). Vzhledem k tomu, že rozhovory měly důvěrný charakter, neodkazujeme na ně v následujícím textu.

DISKUZE O NĚMECKÉ POLITICE A MĚŘÍTKO ZMĚNY

Zahraniční politiku SRN po druhé světové válce charakterizovala zásadní, reflexivní podpora integračního procesu, vycházející z dlouhodobých, spíše než z krátkodobých zájmů a orientace na evropské, spíše než na německé priority (*Harnisch – Schieder, 2006, s. 100*). Multilateralismus, kultura zdrženlivosti, vysoká hospodářská výkonnost a přitažlivost německého sociálně-ekonomického modelu postupně formovaly Německo jako *soft power*,¹ směřovaly k „institucionalizaci moci“ (*Katzenstein, 1997, s. 3*). V pojetí německé politické elity nepředstavovalo institucionalizované členství (v ES a v NATO) prostě politický instrument, ale také normativní rámec německé politiky (*Anderson – Goodman, 1993, s. 23–24*). Nepřekvapuje proto, že Německo bylo do značné míry vnímáno jako ojedinelý postnacionální a postmoderní aktér.

Po sjednocení země v roce 1990 neorealistická očekávání explicitně vyjádřil John Mearsheimer, který jako někteří další realisté předpokládal, že Německo bude po sjednocení usilovat v zahraniční politice o maximalizaci vlastní autonomie a bude důrazně prosazovat své národní zájmy (*Mearsheimer, 1990, s. 7 a 32–37*). Sjednocené Německo nicméně pokračovalo ve svém důrazu na multilateralismus a na kooperativní vztahy s partnery, včetně menších a malých zemí. O čtrnáct let později hovořil Gunther Hellmann o zahraničněpolitické krizi, do níž Německo přivedl souběh nepříznivých vnějších podmínek a –

jak se domníval – rostoucích vůdčích ambicí SRN (*Hellmann, 2004*). Návrat k realismu, k renacionalizaci zahraniční politiky, k militarizaci a k oslabení multilateralismu konstatovali i liberální politici (*Hoyer, 2004*), levice zdůrazňovala, že *hard power* vytlačuje *soft power*² (*Weisskirchen, 2004, s. 119*).

Model Moniky Medick-Krakau odlišuje čtyři úrovně změny. Nejmírnější formu představuje přizpůsobení politiky postupnými, inkrementálními posuny zejména formou *instrumentálních změn* v některých politických sektorech a v jednotlivých oblastech. Obecnější redefinice zahraničněpolitického programu, *programová změna*, nastává, když probíhají posuny, jak pokud jde o instrumenty a o metody, tak i v omezené míře u definice cílů a strategie. Třetí stupeň lze charakterizovat jako *zahraničněpolitickou reformu* (*foreign policy reform*): zahrnuje podstatné změny definice cílů a problémů, a proto i strategie zahraniční politiky. Poslední – nejhlubší – úroveň představuje zásadní *strukturální změna* zahraniční politiky (*foreign policy restructuring, Wandel*). Ta předpokládá reorientaci státu v mezinárodních vztazích, redefinici norem jednání a kolektivní identity, změnu v pohledu na mezinárodní konstelaci, jiné aktéry a mezinárodní instituce (*Medick-Krakau, 1999, s. 10–15*).

Jedním z nejdramatičtějších posunů v německé politice po roce 1990 je způsob použití ozbrojených sil v mezinárodních vztazích; z instrumentu obrany se stal nástroj zahraniční politiky, což je změna, jež ve svém důsledku představuje zásadní reformu bezpečnostní politiky. Vzhledem k tématu článku se soustředíme na oblast integrační politiky, kde nastávají posuny méně nápadné, nicméně rovněž velmi podstatné.

ZMĚNA V NĚMECKÉ INTEGRAČNÍ POLITICE, 1995–2005

Postoj Spolkové republiky Německo k evropské integraci a k Evropské unii prošel během posledního desetiletí podstatnou proměnou. Poválečná SRN se zaměřovala na prosazování dlouhodobých strategických směrů rozvoje evropské politiky. S tím do počátku devadesátých let souviselo akcentování snahy o posilování evropské integrace, harmonická rovnováha mezi *konstitutivní* politikou, tedy politikou utváření/změny základních principů, mechanismů a cílů fungování ES, a *regulativní* politikou, tedy procesy a výsledky, které dané rámce naplňují praktickým obsahem (*Anderson, 1997, s. 81–85*). Německou politiku charakterizovala „*reflexivní podpora přehnaného multilateralismu*“ (*Anderson, 1997, s. 85*). Z řady důvodů – zejména díky značné decentralizaci německé politiky a správy – nebyla sice SRN příkladem v plnění evropských norem: v počtu žalob, které na SRN podala Evropská komise, bylo Německo ve stejné kategorii jako Velká Británie, Francie či Portugalsko (*Huelshoff – Sperling – Hess, 2005*). Hlavním projevem europeizace ovšem bylo, že SRN své zájmy definovala převážně v souladu s ES a dosahovala jejich realizace především v jejich rámci, byla ochotna k progresivnímu sdílení suverenity na evropské úrovni. Až do druhé poloviny devadesátých let se tak nechovala jako zcela „normální“ stát.

Pro vysvětlení prointegračního postoje SRN lze uvést argumenty ze školy politického realismu, které zdůrazňují zájmovou konstelaci SRN, její geostrategické i geopolitické podmínky a hospodářskou strukturu (*viz například Hacke, 2005; Bierling, 1999; Haften-dorn, 2001*). Politicko-ekonomický pohled před sjednocením země zdůrazňoval především polosuverenní status SRN, daný rozdělením země a závislostí na spojencích, jakož i jeho vnitřní institucionální pluralitu a relativní autonomii jednotlivých aktérů i institucí (*Katzenstein, 1987*). Paralelně ovšem působily aspekty morálně-etické a vnitropolitické, které zdůrazňuje konstruktivistická perspektiva; ve prospěch integrační politiky vždy působilo „poučení z minulosti“, evropská identita nabízela východisko z morální pasti německých dějin. Konstruktivistické a rovněž institucionalistické hledisko získalo na důrazu po sjednocení země, kdy odpadla vnější strukturální omezení německé politiky a kdy se SRN nicméně nevydala cestou maximalizace svých individuálních zájmů bez ohledu na zájmy partnerů a EU (*Katzenstein, 1997*). Domníváme se, že německou integrační po-

litiku nelze vysvětlovat jednorozměrně. Byla motivována vzniklou poválečnou mezinárodní konstelací, zahraničněpolitickou kulturou a identitou (Maull, 2001; Berger, 1996), včetně evropsky orientované identity vládních institucí SRN, a rovněž konkrétními zájmy. Je to právě tento komplexní pohled, který vývoj motivace a dynamiky německé integrační politiky nejlépe vysvětluje (Bulmer – Jeffery – Paterson, 2000; Dyson – Goetz, 2003 b).

Prohlubování integračního procesu ve smyslu *Maastrichtské smlouvy* bylo jak nepřímou součástí, tak i bezprostředním předpokladem německého sjednocení; změna orientace německé politiky po roce 1990 by byla v podstatě v rozporu s celkovým kontextem procesu 2 + 4. Zejména budování Evropské měnové unie (EMU) se stalo příkladem exportu *modelu Deutschland*. Integraci posunul německo-francouzský „motor“, když prosadil svolání mezivládní konference o politické unii a inicioval vytvoření Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP), institutu evropského občanství a formoval politiku EU v oblasti spravedlnosti a vnitra (Müller-Brandeck-Bocquet, 2003, s. 51–53).

Spolková republika Německo pokračovala ve své tradiční podpoře nadnárodních prvků integračního procesu, paralelně usilovala o *deepening* a *widening* EU, tedy o rozšiřování i prohlubování integrace při posilování role Evropské komise a Evropského parlamentu. *Maastrichtská smlouva* zahrnuje nadnárodní prvky a rozšířila většinový způsob hlasování, zejména aby umožnila vytvoření jednotného vnitřního trhu a posílila prvek „flexibilitace“ integračního procesu (Schneider, 2001, s. 99).

Ve vztahu k rozšíření se SRN zasazovala o přijetí zemí Evropského sdružení volného obchodu (ESVO), byla však z ekonomických důvodů zpočátku zdrženlivá vůči zájmu o členství, jež prezentovali její východní sousedé (Tewes, 2002). Tato linie nebyla ovšem v rozporu s tradicí německé politiky, zájmy jednotlivých hospodářských sektorů byly vždy největším problémem při jednání o rozšíření (Bulmer – Jeffery – Paterson, 2000; Tewes, 2002). Zhruba během německého předsednictví v roce 1994 poprvé v německé politice převážil příklon k rozšíření nad podporou paralelního prohlubování, Bonn odmítl návrh Francie podmínit přijetí zemí ESVO institucionální reformou Unie (Deubner, 1995).

Německo při řešení konkrétních problémů v řadě případů iniciovalo vznik evropské úrovně správy (*governance*), aktivně se tedy podílelo na procesu europeizace nejen v jeho směru *top-down*, ale také v opačném směru (směr *bottom-up*). Jako aktivní aktér procesu europeizace nejen přebíralo normy a direktivy ES (proces *downloading* politiky z evropské úrovně), ale zároveň na evropskou úroveň aktivně exportovalo svůj způsob politiky (*uploading* jako druhý směr europeizace), (Dyson – Goetz, 2003 b, s. 13–17). Profitovalo pak posílením vlastního postavení v Unii. SRN byla díky svému institucionálnímu pluralismu schopná na všech úrovních struktury EU aktivně ovlivňovat výsledek politických procesů; vznikl tak jakýsi cyklus „systémového umocnění“ SRN (Bulmer – Jeffery – Paterson, 2000, s. 15–20 a 135). V průběhu devadesátých let se proto analytici domnívali, že europeizace německé politiky je tak hluboká, že nelze jasně oddělit německé a evropské zájmy (Hyde-Price, 2000, s. 32).

Počátek devadesátých let byl proto obdobím převažující kontinuity německé integrační politiky. Na hranici mezi programovou změnou a reformou se ocitla německá politika, až když začala předřazovat rozšiřování EU před prohlubováním integrace. V jednotlivých politických sektorech zásadní změny nenastaly. Vytvářely se však strukturální podmínky pro podstatnější posuny, europeizační tlaky pronikaly do oblastí, jež dříve spadaly do kategorie vnitřní politiky; vstup německých zemí na integrační scénu po přijetí *Maastrichtské smlouvy* rozšířil počet německých aktérů s právem veta.

Ke konci devadesátých let se pak v německé politice projevil podstatný posun. Souhlasíme s názorem, že německá politika neměla žádný „velký plán“ změny; ta probíhala formou pragmatického přizpůsobení a cestou „pokusů a omylů“ (Bredow, 2003, s. 2). Chovala se především reaktivně a procházela procesem „pragmatizace“, tedy účelovým přizpůsobením novým podmínkám s ohledem na praktické krátkodobé i střednědobé zájmy (Schmalz, 2001; Sperling, 2003). K vnějším faktorům, jež ji ovlivňovaly, patřil růst

konkurenčního tlaku, vyvolaného globalizací, technologickou revolucí a odchodem od fordistického modelu průmyslové výroby. Měnil se rovněž charakter samotného integračního procesu. Realizace *Maastrichtské smlouvy*, zejména vznik jednotného vnitřního trhu a EMU, posunula EU do nové a podstatně konfliktnější polohy už tím, jak hluboce integrace začala zasahovat do vnitřních kompetencí dříve relativně autonomních aktérů, především německých zemí. Růst heterogenity EU v důsledku jejího rozšíření zase směřoval ke vzniku zcela nové mocenské konstelace, ovšem jiné, než které se zpočátku obávala Francie, protože očekávané posílení „centrality“ SRN nastalo jen omezeně a výběrově. Zejména se nenaplnil předpoklad (obava), že nové členské státy převezmou společenský a institucionální model SRN a že budou sdílet její preference v integrační a bezpečnostní politice. V neposlední řadě německá politika jen s obtížemi reagovala na zcela nový charakter bezpečnostního ohrožení, a to zvláště v souvislosti s bojem proti terorismu a s válkou v Iráku. Krize ve vztazích s USA byla dramatickou (a dramatinovanou) „nehodou“ na cestě postupné emancipace, jež začala již nenaplněním nabídky „partnerství ve vedení“, vyslovené vůči kancléři Kohlovi prezidentem Bushem v roce 1989 a Clintonem v roce 1994.

Vnitřně je SRN zatížena závratnými náklady, plynoucími na sanaci a udržitelnou existenci nových spolkových zemí, zpomalením hospodářského růstu a expanzí výdajů na udržení tradičního modelu sociálního státu. Neúspěch reformních snah vlády Helmuta Kohla a teprve postupné výsledky reformy vlády Gerharda Schrödera, krize tradičního modelu *Deutschland* a „usměrňovaného kapitalismu“ a důvěry v něj znejistily německou společnost v jejích základních premisách. Vstup nových aktérů na scénu německé integrační politiky podstatně změnil její konfiguraci a posílil vnitřní diferenciaci. Zejména pozice „veta“, kterou získaly německé země, podstatně zúžila prostor pro německou exekutivu – viz nový článek 23 Základního zákona a rovněž tzv. integrační zákon 1993³ (*Verfassungsbeschwerde*, 1993). Tyto změny probíhaly na pozadí slábnoucí podpory integrační politiky ze strany veřejnosti, omezení tzv. permissivního konsenzu, které bylo vyvoláno zejména opozicí vůči pronikání EU do dříve tradičně národních oblastí vládnutí a správy.

Tyto faktory ovlivňovaly chování SRN i definici jejích zájmů a cílů v rámci EU. V zásadních integračních otázkách převládala kontinuita (*Lippert*, 2004). Došlo však k oslabení potenciálu *soft power* SRN, což mimo jiné zvýšilo konfliktnost německé politiky, posílilo orientaci na vlastní priority a zájmy, zejména v oblastech s dopadem na německý příspěvek do rozpočtu EU. Zúžil se horizont strategického výhledu a větší váhu získaly krátkodobé a střednědobé zájmy. Od poloviny devadesátých let se projevoval přesun důrazu z konstitutivní na regulativní politiku (*Anderson*, 1997, s. 82); zúžení perspektivy německé politiky pak zpětně dále oslabovalo německou *soft power*.

Jak vnější, tak i vnitřní faktory omezily prostor německé vlády pro manévry v oblasti integrační politiky. Změnu v přístupu k integraci naznačil již proces sjednocení. Tehdy zřejmě poprvé se německá politika pokusila přímo instrumentalizovat pokrok v integrační politice, když se na počátku roku 1990 pokusila spojit svou pozici vůči schengenskému systému s požadavkem na podporu německého sjednocení (*Bösche*, 2006, s. 41). Německá vláda poprvé sama zablokovala prohlubování integračního procesu na mezinárodní konferenci v Amsterdamu (1997). Odmítla zde jak právo Evropského parlamentu spolurozhodovat o otázkách azylové a imigrační politiky, tak i snahu zavést v této oblasti většinové hlasování v Radě EU. Německo, jež původně hrálo roli „avantgardy“ EU, se v této oblasti dostalo do pozice „opozdilce“ (*Bösche*, 2006, s. 60–69). Důvodem byla nejen nedostatečná solidarita ostatních zemí EU s masovou imigrací do SRN a snaha Spolkového ministerstva vnitra udržet ve své kompetenci dané otázky, ale také veto německých zemí, které se obávaly, že jejich zájmy nebudou na evropské úrovni dostatečně ošetřeny (*Musekamp*, 2004, s. 56–73).

Zároveň vzrostl nesoulad (*misfit*) mezi německou politikou a politikou EU, nejvíce viditelný v případě EMU. Pokračující europeizace se pro SRN stala v některých oblastech

zátěží a výzvou; tam, kde to považovala za nutné, vetovala SRN její další prohlubování. Přitom budování EMU bylo modelovým příkladem exportu *modelu Deutschland* a rovněž krokem europeizace Německa, který měl odstranit německou monetární hegemonii nad Evropou a transformovat ji v supranacionální monetární management (*Müller-Brandeck-Bocquet, 2003, s. 51–53*). Europeizační proces, jenž původně významně formovala právě německá politika, se tak přeměnil v instrument, podkopávající model „usměrňovaného kapitalismu“ SRN (*Dyson, 2003, s. 207–213*). Německá politika přešla do obranné pozice a vytvořila v EU „blokační menšinu“. Zabránila (spolu s Francií) uplatnění sankčního mechanismu EU poté, kdy opakovaně porušila *Pakt stability* (*Janning, 2005, s. 311–312*).

V průběhu posledních patnácti let postupně narůstaly konflikty v jednotlivých sektorech politiky EU. Nejen země SRN, ale i další jednotliví aktéři decentralizovaného systému integrační politiky SRN posilovali svou blokační kapacitu, tedy schopnost „vetovat“ integrační rozhodnutí na národní úrovni. Navíc směr politického vývoje se pod tlakem většího počtu členů ubírá směrem, který zcela neodpovídá německé praxi, a tak se rozšiřuje výše uvedený nesoulad politických modelů. SRN dříve aktivně vnášela do Evropských společenství/EU (proces *uploading*) své přístupy v oblasti vznikající politiky ochrany životního prostředí, avšak vývoj politiky EU v průběhu devadesátých let převedl dříve převážně produktivní koexistenci německé a evropské politiky do konfliktnější polohy (*Wurzel, 2003, s. 307*). EU se vzdálila od německého modelu striktních výrobních norem a od jejich dodržování (model *command-and-control*) a soustředí se na směs přístupů a „měkkých“ (*soft*) politických instrumentů (*Lees, 2003, s. 226*). Podobně ordo-liberální německá politika v oblasti hospodářské soutěže hrála v 70.–80. letech aktivní úlohu při utváření politiky Evropského hospodářského společenství (EHS). Od počátku devadesátých let se ale v německé politice začala projevovat dichotomie, která ovlivňovala i pozici SRN v EU. Vznikaly rozpory mezi konzervativně orientovaným Spolkovým kartelovým úřadem na straně jedné a snahou spolkové vlády a spolkových zemí na straně druhé posilovat prostřednictvím slučování podniků pozice německého hospodářství (*Lodge, 2003, s. 246–250*). Zejména velké spolkové země, jako je Bavorsko a Severní Porýní-Vestfálsko, se snaží získat zpět některé kompetence a prezentovaly „úzké, teritoriální zájmy v rámci EU“ (*Jeffery, 2003, s. 106*).

Změn doznaly i cílové představy o vývoji EU, její *Leitbild*. Jak ukazuje Mathias Jopp, prosazoval se pragmatictější směr vnímání integračního procesu, opatrnější zvažování nákladů a přínosů jednotlivých kroků (*Jopp, 1998, s. 153–155*). Vláda SPD/Zelených urychlila morálně-psychologickou změnu. Nikoli „pocit viny“ za německou minulost, ale vlastní zájmy, priority německých zemí, jednotlivých hospodářských odvětví i subjektů, spotřebitelů, pracovního trhu a další nejvíce formovaly její přístupy. Díky omezené možnosti hledat pružné kompromisy a místo někdejší rozpočtové velkorysosti se německá integrační politika stala „slabší, hubenější a lakomější“ (*Harnisch – Schieder, 2006*). Teze o tom, že SRN dominuje Evropě nikoli silou, ale slabostí (*Germany's Power..., 2001*), ukázala na reálný problém: prosperující Německo s bohatým přebytkem státního rozpočtu bylo „sponzorem“ většiny velkých kompromisů poválečného integračního vývoje, soustředilo se na dlouhodobé cíle, nikoli na boj o každou drobnou výhodu. Hospodářsky deprimované Německo nenacházelo prostředky ani domácí podporu pro velkorysé kompromisy, i když byl další vývoj integrace nadále v jeho zájmu.

Vláda SPD/Zelených se nevzdala aktivní konstitutivní politiky, byla však nejednotná. Ministru zahraničí Joschkovi Fischerovi zůstala „vedlejší scéna“, určená pro nadčasová témata evropské integrace, zatímco kancléř Gerhard Schröder se zabýval otázkami, které přímo doléhaly na veřejnost a ovlivňovaly její volební chování. Levicová vláda iniciovala některé kroky ve směru prohlubování evropské integrace, jako byla *Charta základních práv*, jednání o evropské ústavní smlouvě (EÚS). Mezi menšími státy Evropské unie nicméně vedla zjevná závislost Schrödera na prezidentu Chirackovi a obava z francouzsko-německé dominance k rozčarování. Narušilo se opatrné vyvážení vztahů vůči velkým moc-

nostem a malým zemím. Důvěra v německou politiku byla oslabena natolik, že malé státy *a priori* odmítaly podpořit například německou snahu prosadit v EU tzv. dvojí většinu.⁴

Celkově tak integrační politika přestala být v SRN samozřejmostí (*Schmalz, 2001, s. 18*). Německo ztrácelo svou původní ústřední roli, ekonomickou sílu i modelovou přitažlivost. Míra změny byla ovšem v jednotlivých oblastech odlišná.

Různé politické sektory integrační politiky SRN je možné přiřadit k různým kategoriím změny, definovaných Monikou Medick-Krakau. V *regulativní* oblasti politiky se projevíly změny, zahájené v polovině devadesátých let. Na přísně mezivládní rovině samozřejmě zůstala oblast obrany. Od poloviny devadesátých let přizpůsobila německá politika i jednotliví aktéři své přístupy více než dříve konkrétním potřebám SRN a jejích subjektů, zasaženým pronikáním integračního procesu do původně vnitřních záležitostí země. Proto pak existovala v jednotlivých sektorech velmi rozdílná dynamika a preferovaná úroveň europeizace. Na jedné straně existovaly oblasti, v nichž SRN udržovala *zdrženlivý odstup vůči europeizaci* nebo ji odmítala. To se týkalo například azylové a imigrační politiky, kde proběhla strukturální změna; německé země od poloviny devadesátých let prosadily zcela nové směřování SRN. Naopak například oblast energetické politiky byla příkladem kontinuity německé opozice vůči europeizaci, Berlín trvale preferoval *soft coordination* a odmítal významnou roli Evropské komise.

V jiných oblastech se prohloubil *nesoulad (misfit)* mezi německou politikou či politickým modelem a politikou uplatňovanou v EU (viz ochrana životního prostředí, EMU či oblast hospodářské soutěže). Nesoulad znamenal sice strukturální změnu podmínek, nikoli ale nutně i strukturální změnu politiky jako takové. V rámci Evropské měnové unie SRN prosazovala spíše reformu ve vztahu k *Paktu stability* a paralelně i nezbytnou domácí hospodářskou reformu s cílem obnovit kompatibilitu s politikou EMU. V oblasti ochrany životního prostředí německá politika ztratila svou vedoucí pozici, vyvíjela se ale svébytně dál, aniž zásadně měnila svůj směr. V oblasti hospodářské soutěže prošla jistým stupněm reformy, kdy se nevzdala obecných principů a existujících institucí, avšak oslabovala vliv Spolkového kartelového úřadu a hledala cesty, jak změkčit uplatnění přijatých norem v praxi.

V dalších sektorech se projevovala *trvalá podpora europeizace* (viz oblast zahraniční a bezpečnostní politiky, snaha prosadit pokrok při sjednocování daní a sociální politiky).

Jestliže v oblasti regulativní politiky existovaly příklady změny na všech úrovních (tedy až po změnu strukturální), v oblasti *konstitutivní politiky* byl přístup k EÚS dokladem převládající kontinuity a některých programových posunů. V Nice, zejména ale v průběhu jednání Konventu EU Německo prosazovalo (na rozdíl od svých dřívějších postojů) vývoj, jenž měl zajistit ve stále heterogennější Unii vliv velkých zemí, tedy i SRN, a tak garantovat preferovaný směr vývoje integrace i uplatnění německých zájmů.

Integrační politika zejména v Schröderově pojetí posilovala některé charakteristické prvky „podmíněného europeismu“ (*Harnisch – Schieder, 2006, s. 97*), zaměřeného na integraci v oblastech bezprostředního německého zájmu. Nicméně se ukázalo, že původní „systémové umocnění“ Německa prostřednictvím integračního procesu nemusí v nových podmínkách nutně fungovat, pakliže se neobrací přímo v neprospěch oslabené SRN (*Dyson – Goetz, 2003 a, s. 349*).

PROGRAMOVÉ A INSTITUCIONÁLNÍ ZMĚNY PO NÁSTUPU VLÁDY VELKÉ KOALICE

Nástupu Angely Merkelové předcházela v oblasti evropské politiky velká očekávání a především kritici rudo-zelené vlády a Gerharda Schrödera kladli v novou kancléřku značné naděje. Vizionáři doufali, že bude následovat politiku evropské integrace ve stylu raného funkčního období Helmuta Kohla. Věřili, že Německo bude pod jejím vedením opět aktivně prosazovat nosná integrační témata s důrazem na posilování pravomocí komunitárních institucí, na další prohlubování evropské integrace a především na opětovně

vyvážení vztahu mezi malými a velkými zeměmi Evropské unie, jenž významně poznamenal Schröderův přístup a jeho prosazování dominance „velkých“.

Podmínky německé integrační politiky – větší nároky i prostor pro manévr

Nová vláda reaguje svým svébytným způsobem na změnu vnějších i vnitřních podmínek. K vnějším podmínkám v oblasti integrační politiky, které současnou situaci charakterizovaly na počátku vlády velké koalice, patřila zejména skutečnost, že stabilizace a modernizace států střední východní Evropy, spojená s integrací do EU a do NATO, uvolnily původní vnitřní napětí; obava o osud jejich transformace mohla být povětšinou odsunuta na vedlejší kolej. Prioritní úlohu hrají obtíže EU, vyvolané problémy s ratifikací EÚS, potřebou konsolidovat rozšířenou EU-25 a odtud pramenící obecná nejistota a nespokojenost. Přitom za této situace nejsou k dispozici silní proevropsky orientovaní vedoucí představitelé a vlády ve velkých státech EU; zejména oslabení pozice prezidenta J. Chiraca s očekávaným koncem jeho volebního období má blokační efekt. V rámci větší heterogenity EU se projevuje i větší diferenciaci nových členských států, včetně odstupu či naopak příklonu k jednotlivým krokům německé integrační politiky. Pokračuje růst globální ekonomické i politické konkurence a zvyšování mezinárodních aktivit a závazků EU. Německo-americké vztahy nové vlády měly *a priori* zajištěn pozitivní start; v mnoha aspektech nicméně trvá vzdálenost mezi pojetím politiky USA a SRN/EU.

Mezinárodní podmínky, z nichž vychází velká koalice, tak představují směs pozitivních a negativních změn. Celková situace je charakterizována vysokou proměnlivostí, na niž nejen SRN, ale ani západní euroatlantická komunita jako celek nejsou připraveny, a proto reagují nejednotně. Samotná EU se nachází v kritické fázi vývoje, jehož výsledek není předem garantován. Vnější podmínky tak staví integrační politiku SRN před kritické otázky, jejichž řešení vyžaduje větší angažovanost a nový politický styl.

Vnitřní podmínky vytvářejí alespoň pro nejbližší období pro aktivní politiku lepší východiska, než tomu bylo u minulé vlády. Je to dáno jednak vysokou stabilitou vládní koalice, jejím integračněpolitickým konsenzem, *de facto* absencí účinné opozice ve Spolkovém sněmu a dominancí koaličních stran ve spolkových zemích, a tudíž i ve Spolkové radě. Koalice tak získala větší prostor pro manévr mimo jiné v oblasti integrační politiky. Rovněž s reformou federálního systému se zvyšuje akceschopnost federální vlády. Trvá stabilní konstelace i v nejširším slova smyslu – ve Spolkovém sněmu, kde od konce padesátých let žádná parlamentní strana není otevřeně protievropská (to se v zásadě týká i relativně marginální Levicové strany). V politickém životě SRN nadále neexistuje kritická masa politických sil, jež by mohla využít rostoucí skepse veřejnosti k rozšíření EU a k jednotlivým evropským politikám, popřípadě k EÚS. Přitom růst nejistoty německé veřejnosti, spojený s krizí sociálního modelu a s rozšiřováním EU, vystavuje vztah vůči integraci zatěžkávací zkoušce, jejíž výsledek není předem dán. Němci vidí mezi evropskými národy nejpesimističtější svou blízkou budoucnost; souhlas s členstvím SRN ale zůstává na úrovni 58 % (*Eurobarometer, 2006, s. 16*). Trvá obava, že se příliš velká EU vzdálí německé politické kultuře a tradici (tzv. rýnský model kapitalismu, decentralizovaný způsob politiky, omezená role státu v ekonomice) a může se pro Německo stát nepřijatelnou. Ve střednědobé perspektivě však německá veřejnost nadále nemá alternativu pro směřování k silné EU a v ní k silnému Německu. Pozitivně působí skutečnost, že pomalu sílí hospodářský růst a že zvýšení daně z přidané hodnoty (DPH) garantuje mírné zlepšení rozpočtových podmínek a posiluje mezinárodní postavení SRN. Angela Merkelová proto s jistotou prohlásila, že Německo „*plní své domácí úkoly*“ a bude schopné dodržet maastrichtská kritéria (*Merkel, 2006 b*).

V součtu má tak velká koalice od počátku větší vnitropolitický manévrovací prostor než předešlá vláda a než většina partnerských vlád v EU. Předpokladem udržení tohoto pozitivního trendu je ovšem úspěšnost vnitropolitických reforem; na konci prvního roku vlády podstatně poklesla popularita obou koaličních stran.

Z mezinárodního hlediska působení Merkelové na kancléřském postu znamenalo pro německé partnery začnou úlevu především díky jejímu stylu vystupování, které se výrazně liší od Schröderova asertivního a často egocentrického chování (Böhm, 2006). Kancléřka Merkelová méně zdůrazňuje národní zájmy. Velká koalice a široký konsenzus usnadňují i rozhodovací procesy v samotné EU, protože německá vláda má „doma“ zajištěnu podporu, a proto může využívat širší prostor pro kompromisy v Evropské unii.

Kontinuita programu a změna stylu

V předvolebním boji v létě roku 2005 hrála témata evropské integrace jen podružnou roli. Hlavní pozornost se upírala na vnitroněmeckou situaci. Evropská politika nebyla tehdy příliš tematizovaná, jedinými zmiňovanými problémy byly vstup Turecka do Evropské unie a směrnice o volném pohybu služeb (Weichhold – Dietzel, 2006). Vzhledem k širokému konsenzu napříč politickým spektrem parlamentních stran nevyvolaly volby na evropské politické scéně obavy, že by z nich mohla vzejít protievropsky zaměřená vláda (Emmanoulidis – Metz, 2005).

Oproti některým očekáváním není od začátku funkčního období nové vlády příliš značný programový posun. Zájmy SRN a jejich pojetí zůstaly v oblasti integrace v podstatě stejné. Nicméně některé akcenty německou politiku a její image mění. Změnil se zejména způsob uplatnění německých zájmů, tedy hlavně styl integrační politiky.

Kancléřka ani další prominentní aktéři německé politiky se zatím v oblasti integrační politiky výrazně obsahově neprofilovali. Sama kancléřka se drží podle názoru expertů spíše konzervativního pojetí evropské integrace, nepřiklonila se k představám o evropském jádru, odmítá kompromisní koncepcie, jako je *cherry-picking* (tedy vybírání jednotlivých „přijatelných“ částí z dokumentu jako celku), *Nica-plus* (minimalistické úpravy smluv z Nice, které by nevyžadovaly novou ratifikaci), důsledně udržuje kurz v mantinelech základního prointegračního konsenzu SRN. V dnešní EU ostatně chybí vůdčí osobnosti, na jejichž iniciativy by musela reagovat. Snaží se tedy alespoň dočasně provádět taktickou opatrnou politiku, která umožňuje, aby se SRN před předsednictvím EU příliš brzy nevázala na konkrétních pozicích. Vše nasvědčuje tomu, že kancléřka není zastánkyní neomezené europeizace a komunitarizace. Již dříve jí byl blízký návrh CDU-CSU (CDU – Christlich Demokratische Union; CSU – Christlich-Soziale Union) na přesné vymezení kompetencí mezi zemskou, národní a evropskou úrovní (tzv. Schäuble-Bocklet-Papier, 26. 11. 2001). Uvažuje o fungující EU v podobných kategoriích; na rozdíl od Edmunda Stoibera, předsedy CSU, ale nevnímá evropskou úroveň *a priori* negativně.

Směrování politiky pokračuje v trendu předchozí vlády i v těch otázkách, které CDU/CSU v předvolebních bojích striktně odmítaly. Zdá se, že se SPD podařilo prosadit své zásadní představy o evropské politice do textu opoziční smlouvy. Pomocí CSU sociální demokracie oslabila liberální akcent CDU například při jednání o směrnici o volném pohybu služeb (*Gemeinsam...*, 2005, s. 25). Nová německá vláda dále například nezablokovala přístupová jednání s Tureckem (Nijhuis, 2006, s. 28). Zásadní odklon od politiky SPD/Zelených neumožňuje ani to, že prioritou vlády v evropské politice je posílení hospodářské dynamiky, její sociální odpovědnosti a zajištění pracovních míst. Berlín se hlásí k odpovědnosti za hospodářský růst EU a zavázal se k dodržení *Paktu stability* k roku 2007. Jeden z mála viditelnějších příkladů snahy formovat vlastní profil představuje deklarovaný zájem kancléřky Merkelové prosadit do EÚS nebo do doprovodných dokumentů odkaz na křesťanské hodnoty a na Boha.

Přelomové období ve vývoji EU, její větší vnitřní diferenciaci, skeptický vztah veřejnosti a europeizační tlaky stimulují aktivizaci vládní politiky. Velká koalice se zaměřila na posílení demokratické legitimacy a na výslednosti integračního procesu. Proto kancléřka Merkelová v souladu s pozicí předsedy Evropské komise Barossem zdůrazňuje, že se EU musí stát instrumentem pro řešení hospodářské a sociální situace, legitimizace integrace má být spojena s úspěchy v boji proti nezaměstnanosti. Jde o pragmatický přístup, který má

obnovit důvěru německé veřejnosti v EU. Zároveň se zde uplatňuje rovněž tradiční linie SPD, kterou nyní více akcentuje i kancléřka (*Merkel, 2006 a*).

Větší akceschopnost vlády a zejména zlepšení stavu spolkových financí vytvářejí pro její postup poněkud volnější prostor. Může z německé vládní politiky sejmut alespoň kritický tlak a umožnit jí pružnější přístup k jednání o některých otázkách, které mají finanční dopady. Z dlouhodobého hlediska ovšem vylepšení rozpočtové situace neznamená zásadní zlom. Ten může nastat až s obnovou dostatečného a stabilního hospodářského růstu a s řešením souběžných sociálních problémů. Zejména růst nesouladu (*misfit*) mezi německým a evropským modelem se nutně projevuje jako důvod zdrženlivosti při další europeizaci některých politik. První kroky německé vlády v jednotlivých politických sektorech EU nenaznačují snahu všeobecně zvyšovat současnou rychlost integrace. Berlín podpoří takový vývoj pouze v těch oblastech, kde to bude pro daný sektor ekonomicky výhodné a kde se uplatní i německé zájmy. Půjde o ty oblasti, v nichž „evropská“ úroveň nabízí efektivnější možnosti řešení než jiná multilaterální fóra, bilaterální či národní postupy. Znamená to oslabení někdejšího „princiálního multilateralismu“, popřípadě odmítnutí toho, co někteří experti nazývají „integračním naivismem“ vlády Helmuta Kohla, nikoli ale deuropeizaci.

Institucionální posuny a jejich politický význam

Nová vláda neprovedla zásadní změny ani v institucionálním zajištění integrační politiky SRN. Téměř rok fungování nové vlády pod předsednictvím Angely Merkelové ukázal převážně stabilitu a kontinuitu systému rozdělení evropské agendy. Nicméně některé posuny a kádrové výměny mají nebo mohou mít politický význam.

Většina kompetencí evropské politiky se nadále koncentruje mezi Spolkové kancléřství, Spolkové ministerstvo zahraničí, Spolkové ministerstvo hospodářství, Spolkové ministerstvo financí a Spolkové ministerstvo vnitra (*Wessels – Mauer – Mittag, 2003; Bulmer – Maurer – Paterson, 2001*). Přetrvává tak systém složitého rozložení vlivu, rozhodování a koordinace mezi institucemi obsazenými kancléřkou a ministry CDU (Spolkové kancléřství, Spolkové ministerstvo vnitra), ministrem CSU (Spolkové ministerstvo hospodářství) a SPD (Spolkové ministerstvo zahraničí, Spolkové ministerstvo financí), (*Marhold, 2006, s. 11–14*). Prostřednictvím evropské bezpečnostní a obranné politiky patří do integrační politiky i oblast obrany.

Podstatnou změnu znamená *posílení vnitrovládní spolupráce* v otázkách integrační politiky, tedy hlavně zlepšení vztahu mezi kancléřkou/kancléřským úřadem a ministrem zahraničí/ministerstvem. Nedochozí mezi nimi ke vzájemnému přetahování a ke sporům o kompetence. Zcela vymizely prvky konkurence, známé z dob levicové vlády, ale i ze vztahu Kohl – Genscher, Schmidt – Genscher, Brandt – Scheel a dalších (*Paterson, 1994*). Neprojevil se žádné snahy o posílení centralizace evropské agendy na Spolkovém kancléřství, nerealizovala se myšlenka vytvořit post ministra pro evropské záležitosti. Kancléřka Merkelová tak využívá ke koordinaci evropské politiky *Abteilung 5 – Europapolitik*, které na Spolkovém kancléřství vytvořil její předchůdce Schröder.

Nová kooperativní konstelace je tedy dána jak osobnostním a profesionálním profilem A. Merkelové a F. W. Steinmeiera, tak i jejich přístupem ke svěřené agendě. Steinmeier není vicekancléřem spolkové vlády ani předsedou koaliční strany, a tak nemusí využívat svou funkci podobně jako jeho předchůdci k určitému vymezení se vůči kancléři a ke sledování stranické politiky. Navíc mu pomáhá osobní znalost z vedení kancléřského úřadu (1999–2005), kdy měl na starosti mimo jiné koordinaci rezortů. Vážně bere svou roli i na evropské půdě, na rozdíl od ministra Fischera se účastní každého zasedání příslušné Rady v Bruselu.

Alespoň zatím se daří působením kancléřky i ministra zahraničí překlenout rovněž politickou a institucionální konkurenci jednotlivých článků ve vládě. Lepší průběh spolupráce neodstranil ovšem tradiční institucionální pluralitu a decentralizovaný charakter ně-

mecké (nejen) integrační politiky. Trvá chronický problém nedostatečné koordinovanosti pozic jednotlivých ministerstev při jednáních v Bruselu. Výhoda tohoto difuzního (a zčásti frustrujícího) politického stylu spočívá v tom, že SRN nemusí dlouho zaujmout pevnou pozici, nechává otevřené všechny opce, a proto je pružnější při utváření kompromisů (*Bulmer – Jeffery – Paterson, 2000*).

Jedinou významnější organizační změnou se stalo převedení části odboru Evropské unie z ministerstva financí zpět (po sedmi letech) na ministerstvo hospodářství. Na ministerstvu financí zůstala pouze ta část odboru, která se stará o fiskální politiku a o měnovou unii. Význam této změny zatím nelze přeceňovat. Na Spolkovém ministerstvu hospodářství bylo koncentrováno větší množství pravomocí, protože ho měl původně obsadit Edmund Stoiber. Po jeho odmítnutí nastoupil na tuto pozici nepříliš výrazný Michael Glos (rovněž CSU), který neprojevuje zatím výraznou ambici a obtížně se prosazuje proti silnému ministru financí Peeru Steinbrückovi (CDU). Posledně jmenovaný je navíc mezinárodně mnohem více viditelný díky aktivitám skupiny G-8 a přípravám německého předsednictví v ní (rovněž v roce 2007).

Z institucionální logiky obou ministerstev tradičně vyplývají i jejich odlišné politické priority a identita (*Bulmer – Jeffery – Paterson, 2000, s. 22–28*). Ministerstvo hospodářství je převážně liberální aktér, zaměřený na rozšiřování trhu a na odbourávání bariér (včetně přechodných období), a podporuje brzké rozšíření eurozóny. Ministerstvo financí naopak – jako strážce „státní kasy“ – tradičně prosazuje restriktivní fiskální politiku, brání se růstu finanční zátěže a požaduje důsledné plnění kritérií kandidátských zemí pro vstup do EU a do EMU. Rozhodující pro budoucí poměr sil a vliv mezi oběma rezorty v integrační politice bude, kterému ministerstvu se podaří výrazněji profilovat při uskutečňování těch částí lisabonské strategie, které jsou na německé agendě a které z obou ministerstev se prosadí jako ústřední instituce při jednání o průběžné zprávě o rozpočtu EU v roce 2008 a o reformě evropských politik Unie.

Jak bylo uvedeno výše, reforma německé federace poněkud uvolňuje prostor pro federální vládu, což se týká i evropské politiky. Rovněž fakt, že většina zemských vlád je vedena CDU/CSU, znamená, že kancléřka Merkelová má větší možnost vyjednávat jak se zemskými vládami (prostřednictvím Spolkové rady a kontaktem s Konferencí zemských ministrů pro Evropu), tak i hledat přijatelné kompromisy na stranické půdě v rámci nejvyššího stranického grémia – předsednictva strany.

Integrační politika, stejně jako zahraniční politika obecně zůstávají v zásadě v rukou exekutivy. V souvislosti s reformou federace se ale očekává také zlepšení spolupráce vlády a Spolkového sněmu. Otevírá se tak větší prostor pro parlamentarizaci německé evropské politiky. Vláda bude Spolkový sněm dříve a intenzivněji zahrnovat do evropských informačních toků. Předpokladem pro aktivizaci parlamentní role ovšem je, že se bude nejprve europeizovat sám Spolkový sněm, intenzivněji se zapojí zejména do evropského legislativního procesu. Jeho dosavadní zapojení do evropské politiky bylo omezené a reflektovalo skutečnost, že se europeizace málo dotýká politického procesu v SRN. Politické pobídky, jež německým poslancům nabízí práce na evropských tématech (*incentive structure*), jsou totiž velmi omezené (*Saalfeldt, 2003, s. 76–79*). Cílem Spolkového sněmu by mělo být usilovat o to, zaujímat pozice ve vzájemné interakci s Evropským parlamentem a paralelně s ním.⁵

Ze střednědobého a dlouhodobého hlediska se výsledek výše uvedených posunů institucionálního vývoje může projevit jako významný. Potvrdí nebo naopak zabrzdí tendenci k posílení *politizace* integrační politiky SRN. Spolu s větším rozpočtovým prostorem by tato tendence mohla například snížit závislost vlády na krátkodobých finančních ohledech a posílit strategickou optiku při nesměřování německé integrační politiky.

Druhým významným prvkem institucionální změny je skutečnost, že do vrcholných pozic ve státní správě byli jmenováni politici a úředníci, spjatí svým profesionálním a politickým životem s prací v institucích EU. Nejsou zvyklí se striktně řídit pouze zájmy ná-

rodního státu, ale zároveň přirozeně uvažují v logice Evropské unie. Vedle dlouhodobého a často analyzovaného procesu europeizace německé státní správy (*Sturm – Pehle, 2006*) tak dochází k její nebývalé „bruselizaci“ ve smyslu posílení „bruselského myšlení“ (Peter Becker). Například na Spolkovém ministerstvu hospodářství a technologie se stal novým státním tajemníkem pro otázky EU bývalý bavorský europoslanec Dr. Joachim Wuermeling. Reinhard Silberberg, dosavadní vedoucí evropského odboru na Spolkovém kancléřství, vyhlášený expert na integrační politiku, přešel na post státního tajemníka na ministerstvu zahraničí. Poradcem kancléřky pro zahraniční a bezpečnostní politiku se zaměřením na Evropskou unii se stal Christoph Heusgen, který doposud vrcholu své kariéry dosáhl v politickém štábu Javieru Solany. Podobný „evropský“ profil má státní tajemník na ministerstvu vnitra Peter Altmaier a další. Zlepšení vnitrovládni spolupráce, tendence k větší politizaci integračních přístupů, „bruselizace“ státní správy a vytvoření většího rozpočtového prostoru pro kompromisy by mohly ve střednědobé perspektivě posílit proces europeizace německé politiky.

POKRAČOVÁNÍ DIFERENCOVANÉ EUROPEIZACE V POLITICE VELKÉ KOALICE

Odlišné preference v jednotlivých sektorech

Vláda velké koalice pokračuje v diferencovaném přístupu k jednotlivým sektorům. Energetika je příkladem politiky, v níž chce (nejen) Německo zachovat mezivládní spolupráci, tedy vlastní autonomii, sledující národní zájmy, namísto snahy o komunitarizaci daného sektoru. Odráží se zde jasně definovaný strategický zájem SRN – zachovat si relativní výhody, které plynou z dlouhodobých investic z veřejných německých zdrojů do vytváření spolehlivé energetické sítě a zálohových kapacit. SRN usiluje o diverzifikaci svých energetických zdrojů a o zabezpečení bezproblémového přísunu surovin, o hospodářskou efektivnost a o dodržování ekologických norem (*Müller, 2006; Reiche, 2006*). Není ochotna dát Evropské komisi právo rozhodovat o těchto otázkách, protože evropská politika by měla tendenci k přerozdělování, a tak by SRN dotovala země, jež se vstupním nákladům vyhnuly. Kromě toho se v německém postoji projevuje dlouhodobá nedůvěra v komunitarizaci hospodářských politik; ordo-liberální přístup SRN odmítá byrokratickou regulaci a kontrolu, stejně jako politické zásahy (viz příklad zemědělské politiky).

Nadále trvá odmítavý postoj SRN k snahám některých členských států EU přejít v oblasti azylové, imigrační a vízové politiky na většinový princip rozhodování. Podle některých analýz přitom nejde jen o praktickou politiku, ale o změnu způsobu myšlení o evropské integraci a o projev deeuropeizace německé politiky (*Bösche, 2006, s. 83; Hellmann, 2006 b, s. 164*). V oblasti schengenského systému a policejní spolupráce ovšem německá politika vidí praktickou hodnotu. Vládní strany se v koaliční smlouvě shodly na podpoře rozšíření schengenského prostoru za předpokladu, že bude v nových státech zajištěno bezchybné dodržování přísných bezpečnostních standardů. Podle prezentace oficiálních představitelů nemají nepravdělně zaznívající hlasy proti rozšíření schengenského prostoru ze strany zemských politiků Bavorska, Saska a Braniborska vliv na pozici spolkové politiky. Někteří experti ovšem posuzují situaci opačně. V každém případě samovolné zpoždění rozšiřování schengenského prostoru napomáhá ke zklidnění německých vnitropolitických poměrů a „protischengenských“ hlasů. Německá strana má vedle toho i nadále zájem o posilování bilaterální policejní kooperace s Českou republikou i v souvislosti s jejím vstupem do schengenského prostoru. Německo bude podporovat myšlenku zřizování společných stanic kriminální policie v česko-německém pohraničí, kde by z německé strany nalezly uplatnění na hranicích dnes sloužící příslušníci *Bundespolizei*. V multilaterální rovině se České republice nabízí přístup k Prümské skupině, který není vázaný na členství v schengenském prostoru (*Kietz – Maurer, 2006*).

Trvá zájem o posilování Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, včetně většinového principu rozhodování a kontroly ze strany Evropského parlamentu. Avšak německá

politika nebyla vnitřně dost jednotná. Jestliže v německé politice kancléř zdůrazňoval prvek normalizace, tedy posílení národně-státního prvku, ministerstvo zahraničí akcentovalo europeizaci, zatímco ministerstvo obrany si zachovávalo převážně atlantické zaměření. Navíc se i ministerstvo zahraničí ve skutečnosti stavělo proti extenzivní komunitarizaci zahraniční a bezpečnostní politiky (*Miskimmon – Paterson, 2003, s. 338–339 a 344*). Spolu s evropskou obranou politikou jde totiž o oblast, kde německá veřejnost podporuje europeizaci nejvíce. Celkově ale veřejnost pohlíží na zahraniční politiku a roli SRN se skepsí. Jestliže v roce 2002, v době střetu s USA o otázku Iráku, se 50 % dotázaných domnívalo, že je německá zahraniční politika úspěšná, zastávalo tento pohled v roce 2005 jen 24 %. Zároveň od roku 2002 opět roste preference veřejnosti pro zdrženlivost v mezinárodních vztazích. V roce 1991 takové chování požadovalo 56 %, v roce 2002 ovšem jen 29 % (naopak větší odpovědnost Německa by uvítalo 41 %). K roku 2005 veřejnost zdůrazňuje původní zdrženlivost (43 %) spíše než požadavek větší angažovanosti (36 %), (*Hellmann, 2006 a, s. 21 a 19*).

Němečtí experti a politici zdůrazňují komplementaritu NATO a EU. Berlín nemá žádný zájem vstupovat do konfliktu s USA ohledně duplicity vojenské kapacity EU a bude v této oblasti vystupovat jistě zdrženlivě. Návrh Bílé knihy z pera ministra obrany Schmidta (CDU) sice odmítal duplicitu, nicméně uváděl, že by EU měla být schopna autonomně plánovat a vést operace v rámci Evropské bezpečnostní a obranné politiky (EBOP), tedy disponovat alespoň v omezeném rozsahu vlastními silami a velitelskou strukturou (*Weißbuch..., 2006, s. 34*). Rovněž SPD vychází z toho, že EU musí mít k dispozici vlastní kapacitu plánování a vyhodnocování situace; na operačně-taktické úrovni by měla i nadále využívat kapacit NATO. SRN se aktuálně orientuje především na úspěšné zavedení existujících mechanismů do praxe. Německá politika má zájem prosadit alespoň části EÚS do praxe, a tak posílit zahraničněpolitický potenciál Unie. Předsednictví v EU v roce 2007 za této situace zřejmě nebude moci přijít se zásadními iniciativami. Pokusí se ale pravděpodobně o posílení koordinace mezi existujícími pilíři, jak to předpokládá britská iniciativa v oblasti civilně-vojenské koordinace. Za hlavní úkol se považuje pokročit v diskuzi o vytvoření postu evropského ministra zahraničních věcí a diplomatické služby (*Maurer, 2006*).

Německý Bundeswehr má i nadále potenciál, potřebný pro aktivní vojenskou politiku, pouze omezený. V roce 2007 se mírně zvýší vojenský rozpočet;⁶ spíše než nákladný růst vojenského potenciálu se dá předpokládat snaha o dělbu práce a o sjednocování některých kapacit s partnery v EU/NATO. Od dalších velkých států EU odlišuje německou vojenskou politiku její multilateralismu. Německé strategické kultuře odpovídá, že SRN plánuje vytvoření čtyř *battle-groups*, jež jsou všechny multilaterální.⁷ Nehledě na skepsi CDU-CSU není vyloučené, že vláda bude pokračovat v akcentu na civilní roli EU. Koncepci, již levicová koalice považovala za svůj vývěsní štít, zatím nikdo neodvolal a na ministerstvu zahraničí nadále existuje příslušný odbor. Kromě toho nebojový, spíše policejní charakter akcí v rámci EBOP, zaměřený na prevenci a řešení konfliktů, není tak politiky náročný jako přímé provádění bojových akcí. Vzhledem k současnému převládajícímu trendu k nebojovým akcím a k silám multilaterálního charakteru může SRN uplatnit svůj dosavadní profil civilní mocnosti. Kromě toho jí to umožní dále omezit konfliktní potenciál ve vztazích (dělbě práce) EU s USA/NATO. To by zlepšilo vztahy s USA a přispělo k uvolnění vztahů rovněž s novými členskými státy EU, jež udržují těsné vztahy s USA. Nasazení v Kongu ovšem naznačuje i jiný možný scénář; pod tlakem Francie zde SRN převzala roli vedoucí mocnosti v misi, nasadila své síly i velitelství v Postupimi, jež poskytuje Evropské unii jako operační velitelství pro evropské akce.

Německo-francouzský vztah a menší země – deideologizace politiky

Vztah Francie a Německa se za působení Gerharda Schrödera a Jacquese Chiraca stal – po překonání jejich vzájemných antipatií – poprvé výrazně exkluzivním. Schröder se v souvislosti s rozpory s americkou politikou jakoby vrátil k adenauerovskému gaullismu z pře-

lomu 50.–60. let (*Janning, 2003, s. 329*). Německo-francouzský tandem – jak potvrdilo jednání Konventu o budoucnosti Evropy – si zachovával zásadní vliv na směřování EU. Preferování tohoto vzájemného pouta, projevující se společným postojem ve většině (nejen) evropských otázek, se vyvinulo až v jakousi „negativní integraci“ ve smyslu preference vzájemné spolupráce před kooperací na evropské úrovni (*Müller-Brandeck-Bocquet, 2006*). Výrazně negativní dopad měla tato exkluzivita na vztah s menšími a malými zeměmi EU (*Martinsen, 2005*).

K pevnému a nadstandardnímu francouzsko-německému vztahu se hlásí i nová vláda a považuje jej za nepostradatelný zdroj impulzů, který ve svém výsledku prospěje rovněž ostatním partnerům v Evropské unii (*Gemeinsam..., 2006, s. 149*). Ukazuje se však, že v období kancléřky Merkelové zůstává sice francouzsko-německá osa významným, nikoli ale jediným pilířem německé integrační politiky (a vývoj tak odpovídá textu koaliční smlouvy). Angela Merkelová navíc zatím nemá na francouzské straně silného partnera a (nejen) německá politika napjatě čeká na výsledek francouzských voleb v květnu 2007. Tato situace je pro Merkelovou relativně výhodná, pokud jde o to, prosadit se s německými pozicemi a úspěšně se etablovat v nejvyšší evropské politice před příchodem následníků Chiraca i Blaira. Nevýhodou je to, že prosazení záměru, jako je realizace upravené EÚS a usměrňování dalšího vývoje integrace, vyžaduje spolupráci nejen s menšími partnery, ale také se silnými lídry ve vedení velkých zemí. S opatrným pozitivním očekáváním se Berlín obrací pouze na Romana Prodiho v čele italské vlády.

Zároveň však německá politika zatím neposkytla mnoho důkazů o tom, že bude následovat kurz Helmuta Kohla a že výrazně posílí vztahy s menšími státy, včetně ochoty prosazovat jejich zájmy i na úkor francouzsko-německého spojení. První německé kroky naznačují, že skutečnost je pragmatičtější. Poněkud se zvýšila konzultační aktivita na pracovní úrovni, větší roli přitom hrají německá velvyslanectví v jednotlivých státech EU. Prosazuje se ale již zmíněná deideologizace politiky, koaliční spojení, motivovaná ideologickými důvody (včetně francouzsko-německého vztahu), již nebudou pro Německo prioritní. SRN bude hledat pokaždé takové koaliční spojení, s nimiž bude moci své zájmy prosadit co nejefektivněji.

Ve vztazích s novými zeměmi EU jde tedy opět především o změnu stylu. Kancléřka Merkelová i ministr Steinmeier se od počátku zasazovali o překonání dojmu, že vzniká „direktorium“ velkých zemí. Ostatně přístup malých zemí k evropské integraci byl německé integrační politice tradičně bližší než přístup velkých států. V posledních letech se ale vzájemné vztahy s těmito zeměmi komplikovaly, a to i objektivně, díky rostoucímu rozptylu zájmů. S ústupem faktoru „historické viny“ do pozadí roste ve vzájemných vztazích význam tohoto druhého faktoru; má-li vzniknout politická blízkost, musí mít solidní „evropskou“ základnu v souladu s integrační politikou daných zemí a Spolkové republiky Německo.

Německo se přitom již nevnímá jako advokát svých východních sousedů. Naopak často zaujímá pozice diametrálně odlišné, když se snaží omezit finanční zátěž, která z rozšíření EU vyplývá. Vzájemný vztah je navíc zatížen tím, že procesy modernizace a hospodářského růstu probíhají v západní a střední východní Evropě asynchronně. V EU tak vzniká nová konstelace, kdy se noví členové („periferie“) stále častěji střetávají se zájmy starých členů (s „jádem“ EU). Jednání o tzv. Bolkensteinově směrnici ukázala, jak těžko se bude nová EU-25 rozhodovat v sociálně-ekonomických otázkách. Nicméně vláda velké koalice hledá styčné body v evropské agendě a očekává, že nové členské státy budou aktivně přispívat do evropské politiky – ať v politice sousedství, ochrany menšin, či v dalších.

Evropská ústavní smlouva jako prubířský kámen politiky velké koalice

V rámci kontinuity vnímá vládní koalice CDU-CSU a SPD EÚS jako zcela esenciální, protože vymezuje a smluvně zakotvuje další směřování Evropské unie, na jehož prosazení je SRN připravena vynaložit velké úsilí (*Merkel, 2006 a, s. 2893*). Němečtí představi-

telé vyslovují však též pochopení pro nejistotu mezi obyvateli evropských států i Německa (*Steinmeier, 2006 b, s. 3*). I v německém prostředí se proto prakticky vylučuje, že by bylo možné prostě pokračovat v práci se současným textem beze změn. EÚS ani nemůže být neměnnou hodnotou. Nejpozději během deseti let bude totiž opět předmětem změny v souvislosti s případným přijetím Srbska, Černé Hory a dalších států. Německá politika a expertní kruhy potvrzují, že EÚS není bezchybná. Vycházejí však z přesvědčení, že každá náhradní varianta bude méně demokratická a horší kvality. Německá politika trvá na přijetí základu dojednaného textu v té či oné formě, stejně jako na pokračování ratifikačního procesu v dalších státech Evropské unie. Zcela zásadně se staví proti politice tzv. *cherry-picking*. Smlouva je vnímána jako velmi těsně provázaný celek, spojený mnohočetnými, vzájemně vyváženými kompromisy. Převládá obava, že snaha „vypreparovat“ z textu některé „přijatelné“ části dokument rozloží. Francouzské návrhy jsou vnímány jako příklad tohoto přístupu; v německé politice ostatně sílí dojem, že by Francie od EÚS vlastně chtěla odejít, a tak se zbavit i principu rozhodování „dvojí většinou“ (*Maurer – Schwarzer, 2006, s. 4*).

Jeden mantinel německých aktivit tvoří potřeba vyjít vstříc veřejnosti Francie a Nizozemska a najít nosný kompromis; druhým mantinelem je snaha zachovat základ EÚS tak, aby po změnách nebyla nutná nová ratifikace v těch zemích, kde už proběhla. Zřejmě v tomto ohledu budou němečtí diplomaté a politici vyvolávat značný neformální tlak na státy, které ještě EÚS neschválily. Očekává se, že rovněž další země, které ratifikaci dokončily či dokončí, budou působit na ty, jež ratifikaci odsunují nebo ji odmítly. K červnu 2007 by EÚS mohly schválit již dvě třetiny členských států. Proces přizpůsobení smlouvy pak může dospět podle některých názorů k dokumentu, jenž by se mohl jmenovat třeba jen „Bruselská smlouva EU“ a mohl by se vrátit i k názvu Evropské společnosti, protože „Unie“ naznačuje unifikaci. SRN se daleko více soustředí na institucionální a procedurální jádro smlouvy. Chápání integrace jako kontinuálního procesu vždy dávalo německé politice značnou pružnost. Německý návrh v červnu 2007 bude mít proto charakter jakési *road map*, která nebude mít ambici definovat konečný výsledek (*Berlin..., 2006*).

Německý postoj vůči EÚS bude v nejbližším období také katalyzátorem bilaterálních vztahů se členy Evropské unie. Německo bude povzbuzovat každý stát, který připravuje ratifikaci. Příkladem intenzivního bilaterálního úsilí byl účelový tandem, jenž na dobu rakouského předsednictví vznikl mezi Berlínem a Vídní. Jeho výsledkem bylo mimo jiné pověření, aby německé předsednictví řešilo otázky EÚS (*Honzák, 2006*). Například se poukazuje na to, že ze zemí, jako je Velká Británie, Polsko a Česká republika, údajně nepřicházejí ohledně EÚS žádné jiné než negativní signály. Ozývají se kritické výzvy, aby se z Polska a z České republiky prezentovaly i nezávislé postoje, nejen opakování pozic Velké Británie. Velmi pečlivě jsou proto v Berlíně vyhodnocovány pozice České republiky, jednotlivých ústavních činitelů a politických stran. S odkazem na české předsednictví v EU v roce 2009 se připomíná, že každá předsednická země by před převzetím funkce měla splnit své „domácí úkoly“, tedy jít příkladem a ratifikovat EÚS. Česká vláda je zřetelně kritizována za to, že sice smlouvu podepsala, neodhodlala se ale k její ratifikaci. Přitom se zdůrazňuje, že Česká republika jako malý členský stát přijetím EÚS více získá, než ztratí. České republice je připisována velká odpovědnost; jestliže po Bulharsku a po Rumunsku smlouvu EÚS přijmou další tři země, bude dosažena 80% hranice uvedená ve smlouvě. Vzhledem k významu, který smlouva v německé politice má, lze očekávat, že by česko-německé vztahy mohlo negativně ovlivnit, pokud by česká vláda jasně signalizovala odpor vůči jakékoli formě evropské ústavní smlouvy.

Shrme-li úroveň změn německé integrační politiky za vlády velké koalice podle kritérií modelu Moniky Medick-Krakau, jednoznačně převládá kontinuita – instrumentální přizpůsobení jak v regulativní, tak i konstitutivní politice. Podstatnější změny proběhly v průběhu desetiletí 1995–2005, kdy se změnilo nastavení německé politiky v některých politických sektorech (strukturální změna, zejména oblast azylové politiky a migrace)

a kdy došlo k jistému programovému posunu v konstitutivní politice (větší důraz na roli velkých států v EU). Hlavní změnu po nástupu velké koalice tak představuje nový, kooperativní styl vlády a její výrazná angažovanost. Vláda velké koalice usiluje o to, splnit koncem roku 2006 kritéria *Paktu stability a růstu* a s velkým důrazem přistupuje k řešení krize EU v souvislosti s evropskou ústavní smlouvou.

REFORMA NĚMECKÉ INTEGRAČNÍ POLITIKY?

Německá integrační politika prochází viditelnou změnou; její hodnocení se ale liší. Někteří analytici akcentují spíše prvky kontinuity (*Nijhuis, 2006*), jiní poukazují na to, že se mění podmínky, tedy i charakter německé politiky a její přístup k europeizaci (*Dyson – Goetz, 2003 b; Paterson, 2005; Harnisch – Schieder, 2006*), další hlasy hovoří přímo o de-europeizaci (*Hellmann – Baumann – Bösche – Herborth – Wagner, 2005; Bösche, 2006; Hellmann, 2006 b*). V našem textu jsme se pokusili zmapovat změnu v německé integrační politice vlády velké koalice ve srovnání s předchozím obdobím.

Představili jsme poválečnou německou integrační politiku tak, jak se projevovala do počátku devadesátých let a jak byla vnímána v odborné literatuře. Ukázali jsme na různou dynamiku změn v jednotlivých oblastech a konstatovali, že hlavní posuny nastaly již v období od poloviny devadesátých let. Ve srovnání s tím nepředstavuje integrační politika koalice CDU-CSU a SPD zásadní přelom.

Domníváme se, že jedním z hlavních rysů současné německé integrační politiky je vyšší angažovanost a prohloubení tradiční vnitřní diferencovanosti. To znemožňuje podat jednoznačnou odpověď podle analytického modelu Moniky Medick-Krakau. V integrační politice SRN neprobíhá jedna konzistentní změna politiky; od poloviny devadesátých let sledujeme postup změn, které se odehrávají v jednotlivých oblastech v různém tempu a hloubce a které mají různý dosah.

Za nové situace SRN pokračuje v prointegračním kurzu, který hledá novou rovnováhu mezi partikulárními a krátkodobými zájmy na straně jedné a opětovným posílením politických, strategických přístupů na straně druhé. Nehledě na mnohačetné příklady změn, tíhne Německo svou zahraničněpolitickou kulturou i politickými a ekonomickými zájmy nadále k tradici multilaterální stability a nemá vůči EU alternativu.

V průběhu prvního roku vlády velké koalice se ukázalo, že k výraznému programovému posunu ve směřování německé politiky nedošlo, převládá kontinuita. Podstatně se ovšem změnil styl politiky, který ovlivňuje charakter německé politiky a bude mít vliv i na její výsledky. Zejména kancléřka Merkelová a ministr zahraničí Steinmeier jsou při prosazování nepopulárních a kontroverzních bodů integrační agendy výrazně taktnější, nestráhávají na sebe tolik pozornosti, méně zdůrazňují německé zájmy. Důraznější formulace německých postojů a vědomí historického přelomu v integračním procesu zároveň činí německou politiku více „stranickou“: více než dříve zaujímá jasně vyhraněné pozice a zasazuje se za jejich realizaci.

Z pohledu fungování německé integrační politiky se zejména zlepšila spolupráce vládních institucí. Efekt „bruselizace“ německé exekutivy, zlepšení rozpočtové situace vlády a institucionální posílení role ministerstva hospodářství na úkor ministerstva financí by mohly podpořit náznaky opětovné politizace německé integrační politiky, tedy posílit strategické směry a méně se koncentrovat na rozpočtové úspory.

Jádrem německé integrační politiky zůstává strategický vztah s Francií. Ochota k jednostranným ústupkům je ale na německé straně prakticky vyčerpána; roste tak váha rozdílů v přístupech obou zemí, což se projevuje i ve vztahu k EÚS. Přitom se Berlín perspektivně neobejde bez spolupráce se silnými lídry ve velkých zemích EU i mezi menšími partnery, protože jakkoli angažovaná německá politika nemůže ovlivnit budoucnost EU individuálně. Velká koalice i proto klade větší důraz na dlouhodobé strategické vize evropské integrace. Ukazuje to zejména prioritní snaha zajistit osvobozující průlom v ratifikačním procesu evropské ústavní smlouvy. Vláda si rovněž uvědomuje, že úspěch německého

předsednictví v EU (2007) by navrátil SRN do role hnací síly integračního procesu. Bude záležet na taktice, s níž bude německá politika pracovat na odblokování celého procesu a na definici *road map* jako nikoli německé, ale evropské cesty z krize.

Domníváme se tedy, že se teze o „pragmatizaci“ německé integrační politiky (*Schmalz, 2001*) týká především regulativní oblasti a jako taková pokračuje i za vlády velké koalice. Rostoucí europeizační tlaky se v některých oblastech střetávají se snahou o jejich zpomalení nebo vetování, ovšem nikoli z ideologických, ale praktických důvodů: rostou příklady nesouladu (*misfit*) mezi německou a evropskou politikou, popřípadě modelem. Tato změna v přístupech SRN nicméně neznámá odchod od aktivní politiky v oblasti konstitutivní a nevede k čistě účelovému využívání EU jako instrumentu pro uplatnění aktuální národní politické agendy. Německá politika tak představuje někdy vnitřně nezcela koherentní kombinaci agendy krátkodobých a střednědobých národních zájmů a sledování dlouhodobé strategické vize Evropy. Domníváme se, že až opuštění strategické vize EU a odmítní rozvoje otevřeného systému EU v oblasti konstitutivní politiky by vyústily v deeuropizaci a nacionalizaci německé politiky. V současné době jsme naopak svědky její rostoucí angažovanosti.

Vláda velké koalice je podle všech příznaků pevně rozhodnuta zásadně se zasadit za nalezení východisek z evropské krize. Chce tak ošetřit vlastní zájmy a zároveň nabídnout EU vedení, bez něž se integrační proces ze současné krize zřejmě nevymaní. Berlín nemá dostatečný potenciál ani zájem vracet se k roli „čestného makléře“, který zůstává neutrální, zprostředkuje kompromis, jež navíc financuje. (Výjimkou bude jistě doba předsednictví v EU, kdy se přesně takové chování očekává /*Perthes, 2006, s. 6*). Vedení představuje konfliktnější a riskantnější politický styl než ten, na nějž byla Evropa od SRN zvyklá. Na rozdíl od někdejšího reflexivního odmítní vedoucí role (*leadership-avoidance reflex*), (*Paterson, 2005, s. 270*), nyní Berlín projevuje ochotu a zájem se o takovou roli ucházet. Nové sebevědomí německé politiky má ovšem meze, dané potenciálem i politickou kulturou země. I proto formuluje svůj vklad do procesu řešení světových problémů a vývoje EU jako projev „sebevědomé skromnosti“ (*Steinmeier, 2006 a; Steinmeier, 2006 b*).

Změna v německé integrační politice jako *agency* ovlivňuje politiku ostatních mezinárodních aktérů a vývoj EU jako *structure*. I pro českou politiku to znamená potřebu podrobně analyzovat posuny v německé politice v konstitutivní i regulativní oblasti. Znamená to upřesnit v dalším výzkumu kritéria změny v jednotlivých sektorech, odstínit přítomné politické, strategické prvky od pragmatických, účelově orientovaných přístupů. Zcela svébytné téma představuje analýza institucionálního zajištění integrační politiky, role jednotlivých německých aktérů (zejména kancléřky a jejího úřadu, jednotlivých ministerstev, německých spolkových zemí, Spolkového sněmu a Spolkové rady). Jaký význam má vznik a vliv vnitřní identity těchto institucí, inercie v jejich chování v rámci EU a formování jejich vnitřní agendy v souladu/konkurenci s ostatními aktéry, s vládou jako s celkem, horizontálně pak s partnerskými institucemi ostatních členských států EU a s Evropskou komisí/Evropským parlamentem?

Na úrovni analýzy provedené v tomto článku konstatujeme, že se v německé politice projevuje jasný strategický zájem o konsolidaci a pokračování integračního procesu. Jestliže se v regulativní politice prosazuje deideologizace, pak diskuze o podobě a fungování EU může vést k jisté politizaci: prosazování vize EU střednědobé budoucnosti bude vyžadovat nejen pragmatický přístup, ale rovněž politickou a hodnotovou argumentaci. Německá politika je rozhodnuta v tomto vývoji sehrát významnou roli a bude posuzovat z tohoto hlediska i vztahy se svými partnery.

¹ Ke konceptu soft power viz původní pojetí Nye, 1990.

² Koncept hard power je založen na tradičním vojensko-mocenském potenciálu; soft power je podle Nyeho funkcí vzájemného vztahu, v němž je jeden aktér schopen získat druhého, aby s ním sdílel jeho zájmy (Nye, 1990, s. 31–32).

NĚMECKÁ INTEGRAČNÍ POLITIKA

- ³ Gesetz über die Zusammenarbeit von Bund und Ländern in der Angelegenheiten der Europäischen Union (EUZBLG), 12. 3. 1993.
- ⁴ Při schvalování dvojí většinou jde o princip, který vyžaduje nejen souhlas většiny států, ale také většiny obyvatel EU. Evropská ústavní smlouva předpokládá dvojí většinu 55 % zemí a 65 % obyvatel EU. Většina zemí EU musí mít 15 a více zemí a blokační menšina čtyři členské státy Evropské unie.
- ⁵ Jako příklad slouží intenzivní zapojení Spolkového sněmu do jednání o směrnici o službách. Spolkový sněm aktivně vstupoval do jednání s orgány EU a zejména s Evropským parlamentem. Formování pozice Spolkového sněmu a Evropského parlamentu tak probíhalo paralelně a ve vzájemné koordinaci.
- ⁶ Z 27,9 miliardy Euro v roce 2006 se rozpočet zvýší na 28,4 miliardy Euro (Verteidigungshaushalt..., 2006).
- ⁷ S Francií, s Belgií, s Lucemburskem a perspektivně i se Španělskem; další s Rakouskem a s Českou republikou; s Polskem, se Slovenskem, s Litvou a s Lotyšskem; s Nizozemskem a s Finskem.

Literatura

Prameny

- Gemeinsam für Deutschland (2005). Mit Mut und Menschlichkeit. Koalitionsvertrag von CDU, CSU und SPD, <http://www.cdcsu.de/upload/koavertrag0509.pdf> (13. 7. 2006).
- Gesetz über die Zusammenarbeit zwischen Bund und Ländern in der Angelegenheiten der Europäischen Union (EUZBLG) und in der Bund-Länder-Vereinbarung (BLV) vom 29. 10. 1993.
- Jung, Franz Josef (2006): Rede des Bundesministers der Verteidigung, 21. Juni 2006 anlässlich der Generaldebatte zum Bundeshaushalt 2006. Stichworte zur Sicherheitspolitik.
- Merkel, Angela (2006 a): Erklärung zur Europapolitik. In: Plenarprotokoll 16/35, Deutscher Bundestag, 11. Mai 2006, s. 2893, <http://dip.bundestag.de/btp/16/16035.pdf>
- Merkel, Angela (2006 b): Rede in der Debatte zum Haushaltsgesetz 2007, vor dem Deutschen Bundestag am 6. September 2006 in Berlin. Bulletin der Bundesregierung, Nr. 78-1 vom 6. September 2006.
- Steinmeier, Frank-Walter (2006 a): Atomkonflikt mit Iran, die Lage im Irak, die europäischen Perspektiven. Interview für Frankfurter Allgemeine Zeitung, 6. 3. 2006.
- Steinmeier, Frank-Walter (2006 b): Europa neu denken. Rede zum 35-jährigen Gründungsjubiläum der Heine-Schwarzkopf-Stiftung am 30. August 2006 in Berlin. Bulletin der Bundesregierung, Nr. 75-3 vom 31. August 2006.
- Steinmeier, Frank-Walter (2006 c): Ich hoffe, dass die iranische Führung den Weg durch die offene Tür findet – Bundesaußenminister im Interview. Der Spiegel, 19. 6. 2006.

Literatura

- Anderson, Jeffrey J. (1997): Hard Interests, Soft Power, and Germany's Changing Role in Europe. In: Katzenstein, Peter J. (ed.): Tamed Power. Germany in Europe. Ithaca – London: Cornell University Press, 1997, s. 80–107.
- Anderson, Jeffrey J. – Goodman, John B. (1993): Mars or Minerva? A Unified Germany in a Post-Cold War Europe. In: Keohane, Robert O. – Nye, Joseph S. – Hoffmann, Stanley (eds.): After the Cold War. International Institutions and State Strategies in Europe, 1989–1991. Cambridge: Harvard University Press, 1993, s. 23–62.
- Berger, Thomas U. (1996): Norms, Identity, and National Security in Germany and Japan. In: Katzenstein, Peter J. (ed.): The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics. New York: Columbia University Press, 1996, s. 317–356.
- Berlin dämpft Erwartungen an die deutsche Ratspresidentschaft (2006). Die Pläne für 2007. Wo ist der Weg aus der Verfassungskrise? FAZ.de, 15. Juni 2006.
- Bierling, Stephan G. (1999): Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland. München: Oldenbourg, 1999.
- Böhm, Wolfgang (2006): Merkel setzt auf neue EU-Allianzen. Prof. Dr. Werner Weidenfeld im Gespräch mit der Zeitung Die Presse. Centrum für angewandte Politikforschung, <http://www.cap-lmu.de/aktuell/pressespiegel/2005/merkel.php> (22. 6. 2006).
- Bösche, Monika (2006): Trapped Inside the European Fortress? Germany and European Union Asylum and Refugee Policy. In: Hellmann, Gunther (ed.): Germany's EU Policy on Asylum and Defence. De-Europeanization by Default? Houndmills: Palgrave Macmillan, 2006, s. 29–90.
- Bredow, Wilfried von (2003): Neue Erfahrungen, neue Massstäbe. Gestalt und Gestaltungskraft deutscher Außenpolitik. Internationale Politik, Nr. 9 (2003), s. 1–11.
- Bulmer, Simon – Jeffery, Charlie – Paterson, William E. (2000): Germany's European diplomacy. Manchester – New York: Manchester University Press, 2000.
- Bulmer, Simon – Maurer, Andreas – Paterson, William (2001): The European policy-making machinery in the Berlin republic: hindrance or handmaiden? German Politics, Vol. 10 (2001), No. 1, s. 177–206.
- Deubner, Christian (1995): Deutsche Europapolitik von Maastricht nach Kerneuropa? Baden-Baden: Nomos, 1995.
- Dyson, Kenneth (2003): Economic Policies: from Pace-Setter to Beleaguered Player. In: Dyson, Kenneth – Goetz, Klaus (eds.): Germany, Europe and Politics of Constraint. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 201–229.
- Dyson, Kenneth (2005): Economic Policy Management: Catastrophic Equilibrium, Tipping Points and Crisis Management. In: Green, Simon – Paterson, William E. (eds.): Governance in Contemporary Germany. Semi-sovereign State Revisited. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 115–137.

- Dyson, Kenneth – Goetz, Klaus (2003 a): *Europeanization Compared: The Shrinking Core and the Decline of Soft Power*. In: Dyson, Kenneth – Goetz, Klaus (eds.): *Germany, Europe and Politics of Constraint*. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 349–376.
- Dyson, Kenneth – Goetz, Klaus (2003 b): *Living with Europe: Power, Constraint and Contestation*. In: Dyson, Kenneth – Goetz, Klaus (eds.): *Germany, Europe and Politics of Constraint*. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 3–35.
- Dyson, Kenneth – Goetz, Klaus (eds., 2003): *Germany, Europe and Politics of Constraint*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Emmanoulidis, Janis – Metz, Almut (2005): *Europapolitik: Nebenschauplatz im Wahlkampf 2005*. Centrum für angewandte Politikforschung, <http://www.cap-lmu.de/aktuell/positionen/2005/europapolitik.php> (22. 6. 2006).
- Eurobarometer 65 (2006). *Die öffentliche Meinung in der Europäischen Union*. Nationalbericht Deutschland. Europäische Kommission, 2006.
- *Germany's Power and the Weakening of States in a Globalised World: Deconstructing a Paradox* (2001). In: Webber, Douglas (ed.): *New Europe, New Germany, Old Foreign Policy? German Foreign Policy Since Unification*. Londres: Frank Cass, 2001.
- Green, Simon – Paterson, William E. (eds., 2005): *Governance in Contemporary Germany. Semisovereign State Revisited*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Hacke, Christian (2005): *Die Aussenpolitik der Bundesrepublik Deutschland. Von Konrad Adenauer bis Gerhard Schröder*. Frankfurt am Main: Ullstein, 2005.
- Haftendorn, Helga (2001): *Deutsche Außenpolitik zwischen Selbstbeschränkung und Selbstbehauptung*. Stuttgart – München: Deutsche Verlags-Anstalt, 2001.
- Hanrieder, Wolfram (1989): *Germany, America, Europe: Forty Years of German Foreign Policy*. New Haven: Yale University Press, 1989.
- Harnisch, Sebastian – Schieder, Siegfried (2006): *Germany's New European Policy: Weaker, Leaner, Meaner*. In: Maull, Hanns W. (ed.): *Germany's Uncertain Power. Foreign Policy of the Berlin Republic*. Houndmills et al.: Palgrave, 2006, s. 95–108.
- Hellmann, Gunther (2006 a): *Europäisches Deutschland oder Deutsches Europa? Deutsche Wege in der Außen- und Sicherheitspolitik seit der Vereinigung 1990*. In: Jürgen, Weber (Hrsg.): *Illusionen, Realitäten, Erfolg: Zwischenbilanz zur deutschen Einheit*. München: Olzog Verlag, 2006, s. 237–304, www.soz.uni-frankfurt.de/hellmann/mat/Tutzing_2005.pdf, s. 1–49 (15. 9. 2006).
- Hellmann, Gunther (2006 b): *Lamed Power: Germany and European Integration*. In: Hellmann, Gunther (ed.): *Germany's EU Policy on Asylum and Defence. De-Europeanization by Default?* Houndmills: Palgrave Macmillan, 2006, s. 156–184.
- Hellmann, Gunther (2004): *Wider die machtpolitische Resozialisierung der deutschen Außenpolitik*. *WeltTrends*, 12. Jahrgang (2004), Nr. 42 (Frühjahr), s. 79–88.
- Hellmann, Gunther – Baumann, Rainer – Bösch, Monika – Herboth, Benjamin – Wagner, Wolfgang (2005): *De-Europeanization by Default? Germany's EU Policy in Defense and Asylum*. *Foreign Policy Analysis*, No. 1 (2005), s. 143–164.
- Honzák, Radek (2006): *Předsednictví EU: Rakušané spoléhali na Němce*. *Euroskop*, 27. 6. 2006.
- Hoyer, Werner (2004): *Außenpolitik aus dem Bauch*. *WeltTrends*, 12. Jahrgang (2004), Nr. 44 (Herbst), s. 108–112.
- Huelshoff, Michael G. – Sperling, James – Hess, Michael (2005): *Is Germany a 'Good European'? German Compliance with EU Law*. *German Politics*, Vol. 14 (September 2005), No. 3, s. 354–370.
- Hyde-Price, Adrian (2000): *Germany and European order. Enlarging NATO and the EU*. Manchester – New York: Manchester University Press, 2000.
- Janning, Josef (2003): *Bundesrepublik Deutschland*. In: Weidenfeld, Werner – Wessels, Wolfgang (Hrsg.): *Jahrbuch der Europäischen Integration 2002/2003*. Berlin: Europa Union Verlag, 2003, s. 327–334.
- Janning, Josef (2005): *Bundesrepublik Deutschland*. In: Weidenfeld, Werner – Wessels, Wolfgang (Hrsg.): *Jahrbuch der Europäischen Integration*. Baden-Baden: Nomos, 2005, s. 309–316.
- Jeffery, Charlie (2003): *The German Länder from Milieu-Shaping to Territorial Politics*. In: Dyson, Kenneth – Goetz, Klaus (eds.): *Germany, Europe and Politics of Constraint*. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 97–108.
- Jopp, Mathias (1998): *Nationale Interessen und Europapolitische Grundverständnisse im Wandel – Zur Einordnung und Interpretation der Empirischen Ergebnisse*. In: Jopp, Mathias – Maurer, Andreas – Schneider, Heinrich (Hrsg.): *Europapolitische Grundverständnisse im Wandel*. Bonn: Europa Union Verlag, 1998, s. 149–193.
- Katzenstein, Peter (1987): *Policy and Politics in West Germany: the Growth of a Semisovereign State*. Philadelphia: Temple University Press, 1987.
- Katzenstein, Peter J. (1997): *United Germany in an Integrating Europe*. In: Katzenstein, Peter J. (ed.): *Tamed Power. Germany in Europe*. Ithaca – London: Cornell University Press, 1997, s. 1–48.
- Kietz, Daniela – Maurer, Andreas (2006): *Vom Schengen nach Prüm. Sogwirkung verstärkter Kooperation und Anzeichen der Fragmentierung in der EU*. *SWP-Aktuell*, Nr. 24 (Mai 2006).
- Kocka, Jürgen (1994): *Crisis of Unification: How Germany Changes*. *Dealedus*, No. 123 (1994), s. 173–192.
- Lees, Charlie (2003): *Environmental Policy: the Law of Diminishing Returns?* In: Dyson, Kenneth – Goetz, Klaus (eds.): *Germany, Europe and Politics of Constraint*. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 212–238.

- Lippert, Barbara (2004): European Politics of the Red-Green Government: Deepening and Widening Continued. In: Reutter, Werner (ed.): Germany on the Road to „Normalcy“: Policies and Politics of the Red-Green Federal Government (1998–2002). New York: Palgrave – Macmillan, 2004, s. 235–253.
- Lodge, Martin (2003): Competition Policy: From Centrality to Muddling Through? In: Dyson, Kenneth – Goetz, Klaus (eds.): Germany, Europe and Politics of Constraint. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 231–250.
- Marhold, Hartmut (2006): Deutsche Europapolitik nach dem Regierungswechsel 2005. *Integration*, Nr. 1 (2006), s. 11–14.
- Martinsen, Kaare Dahl (2005): The End of the Affair? Germany's Relationship with France. *German Politics*, Vol. 14 (December 2005), No. 4, s. 401–416.
- Maull, Hanns W. (2001): Außenpolitische Kultur. In: Korte, Karl-Rudolf – Weidenfeld, Werner (Hrsg.): Deutschland – Trendbuch. Fakten und Orientierungen. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2001, s. 645–672.
- Maurer, Andreas (2006): Die Stimme Europas in der Welt stärken. In: Perthes, Volker – Mair, Stefan (Hrsg.): Europäische Außen- und Sicherheitspolitik. Aufgaben und Chancen der deutschen Ratspräsidentschaft. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, 2006, s. 11–14.
- Maurer, Andreas (2003): Germany: fragmented structures in a complex system. In: Wessels, Wolfgang – Mauer, Andreas – Mittag, Jürgen (eds.): Fifteen into One: The European Union and its Member States. Manchester: Manchester University Press, 2003.
- Maurer, Andreas – Schwarzer, Daniela (2006): Alle Karten auf den Tisch! Ansätze zur Überwindung der konstitutionellen Malaise der EU. *SWP-Aktuell*, Nr. 28 (Juni 2006).
- Mearsheimer, John J. (1990): Back to the Future. Instability in Europe After the Cold War. *International Security*, Vol. 15 (Summer 1990), No. 1, s. 5–56.
- Medick-Krakau, Monika (1999): Außenpolitischer Wandel: Diskussionsstand – Erklärungsansätze – Zwischenergebnisse. In: Medick-Krakau, Monika (Hrsg.): Außenpolitischer Wandel in theoretischer und vergleichender Perspektive: Die USA und die Bundesrepublik Deutschland. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999, s. 3–31.
- Miskimmon, Alister – Paterson, William E. (2003): Foreign and Security Policy: On the Cusp Between Transformation and Accommodation. In: Dyson, Kenneth – Goetz, Klaus (eds.): Germany, Europe and the Politics of Constraint. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 325–345.
- Müller, Friedmann (2006): Germany Energy and Security Policy: Technical versus Political Modes of Intervention. In: Maull, Hanns W. (ed.): Germany's Uncertain Power. Foreign Policy of the Berlin Republic. Houndmills et al.: Palgrave, 2006.
- Müller-Brandeck-Bocquet, Gisela (2003): Die Europapolitik des vereinten Deutschland. In: Woyke, Wichard (Hrsg.): Neue deutsche Außenpolitik. Schwalbach/Ts.: Wochenschau Verlag, 2003, s. 47–73.
- Müller-Brandeck-Bocquet, Gisela (2006): The Grand Coalition and The Franco-German Relations. The Foreign Policy of Germany's Grand Coalition, *Foreign Policy in Dialogue*, Vol. 6, Issue 18, s. 18–22, <http://www.deutsche-aussenpolitik.de/newsletter/issue18.pdf> (10. 6. 2006).
- Musekamp, Simon (2004): Deutsche Migrationspolitik im Prozess der Europäisierung des Politikfeldes. Studien zur Deutschen und Europäischen Außenpolitik. Herausgegeben vom Lehrstuhl Internationale Beziehungen/Außenpolitik, Universität Trier. Trier, 2004.
- Nijhuis, Ton (2006): The European Policy of the Grand Coalition. The Foreign Policy of Germany's Grand Coalition. *Foreign Policy in Dialogue*, Vol. 6, Issue 18, <http://www.deutsche-aussenpolitik.de/newsletter/issue18.pdf> (10. 6. 2006).
- Nye, Joseph (1990): Bound to Lead: The Changing Nature of American Power. New York: Basic books, 1990.
- Paterson, William E. (2005): European Policy-making: Between Associated Sovereignty and Semisovereignty. In: Green, Simon – Paterson, William E. (ed.): Governance in Contemporary Germany. Semisovereign State Revisited. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 261–282.
- Paterson, William E. (1994): The Chancellor and Foreign Policy. In: Pedgett, Stephen (ed.): Adenauer to Kohl. The Development of the German Chancellorship. Washington: Georgetown University Press, 1994, s. 127–156.
- Perthes, Volker (2006): Deutschlands EU-Präsidentschaft: Verantwortung für das europäische Interesse. In: Perthes, Volker – Mair, Stefan (Hrsg.): Europäische Außen- und Sicherheitspolitik. Aufgaben und Chancen der deutschen Ratspräsidentschaft. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, 2006, s. 5–8.
- Reiche (2006): Deutschland braucht Energiestrategie „5xE für die Zukunft“, <http://www.pressportal.de/story.htx?nr=806307&search=energiestrategie> (14. 7. 2006).
- Saalfeld, Thomas (2003): The Bundestag: Institutional Incrementalism and Behavioural Reticence. In: Dyson, Kenneth – Goetz, Klaus (eds.): Germany, Europe and the Politics of Constraint. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 73–96.
- Schmalz, Uwe (2001): Deutsche Europapolitik nach 1989/90: Die Frage von Kontinuität und Wandel. In: Schneider, Heinrich – Jopp, Mathias – Schmalz, Uwe (Hrsg.): Eine neue deutsche Europapolitik? Bonn: Europa Union Verlag, 2001, s. 15–68.
- Schmalz, Uwe (2004): Deutschlands europäisierte Außenpolitik. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2004.
- Schneider, Heinrich (2001): Deutsche Europapolitik: Leitbilder in der Perspektive – Eine vorbereitende Skizze. In: Schneider, Heinrich – Jopp, Mathias – Schmalz, Uwe (Hrsg.): Eine neue deutsche Europapolitik? Bonn: Europa Union Verlag, 2001, s. 69–131.

- Sperling, James (2003): The Foreign Policy of the Berlin Republic: The Very Model of a Post-Modern Major Power? A Review Essay. *German Politics*, Vol. 12 (December 2003), No. 3, s. 1–34.
- Sturm, Roland – Pehle, Heinrich (2006): Das neue deutsche Regierungssystem. Die Europäisierung von Institutionen, Entscheidungsprozessen und Politikfeldern in der Bundesrepublik Deutschland. Wiesbaden: VS Verlag, 2006.
- Tewes, Henning (2002): Germany, Civilian Power and the new Europe: Enlarging NATO and the European Union. Basingstoke: Palgrave, 2002.
- Verteidigungshaushalt soll 2007 steigen (2006). *Regierung Online*, 6. 9. 2006.
- Weichold, Jochen – Dietzel, Horst (2005): Bundestagswahl 2005: Wahlprogramme der Parteien im Vergleich. *Standpunkte*, Nr. 12 (2005), s. 5–6, www.rosaluxemburgstiftung.de/cms/fileadmin/rls_uploads/pdfs/Standpunkte_0512.pdf (11. 7. 2006).
- Weisskirchen, Gerd (2004): Wandel durch Annäherung. *WeltTrends*, 12. Jahrgang (2004), Nr. 44 (Herbst), s. 116–120.
- Weißbuch zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr, 6. Juni 2006. Nепublikovaný návrh dokumentu, neoficiálně umístěný na www.geopowers.com (15. 6. 2006).
- Wessels, Wolfgang – Mauer, Andreas – Mittag, Jürgen (eds., 2003): *Fifteen into One: European Union and its Member States*. Manchester: Manchester University Press, 2003.
- Wurzel, Rüdiger K. W. (2003): Environmental Policy: A Leader State under Pressure? In: Dyson, Kenneth – Goetz, Klaus (eds.): *Germany, Europe and Politics of Constraint*. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 289–308.

Rozhovory, zaměřené na téma evropské/integrační politiky nové německé vlády

(Rozhovory byly vedeny formou otevřeně a neoficiálně výměny názorů a nejsou proto na ně odkazy v textu článku; některé z rozhovorů s Vladimírem Handlem absolvoval Dr. Miroslav Kunštát, člen projektového týmu. Autoři tímto děkují uvedeným osobnostem za ochotu a otevřenost.)

Rozhovory s analytiky a s akademiky

- Peter Becker, M.A., Výzkumná skupina evropské integrace, Stiftung Wissenschaft und Politik, Berlín, 29. 5. 2006.
- Dr. Michael Dauderstädt, vedoucí oddělení Internationale Politikanalyse, Friedrich-Ebert-Stiftung, Berlín, 20. 7. 2006, Praha, 13. 9. 2006.
- Dr. Mathias Jopp, ředitel, Institut für Europäische Politik, Berlín, 22. 9. 2006.
- Dr. Kai-Olaf Lang, Výzkumná skupina evropské integrace, Stiftung Wissenschaft und Politik, Berlín, 29. 5. 2006.
- Dr. Barbara Lippert, zástupkyně ředitele, Institut für Europäische Politik, Berlín, 29. 6. a 20. 7. 2006, Praha, 13. 9. 2006.
- Dr. Andreas Maurer, vedoucí Výzkumné skupiny evropské integrace, Stiftung Wissenschaft und Politik, Berlín, 31. 5. a 20. 7. 2006, Praha, 13. 9. 2006.
- Prof. Dr. William E. Paterson, ředitel, Institute for German Studies, University of Birmingham (Velká Británie), šéfredaktor *Journal of Common Market Studies*, Praha, 13. 9. 2006.
- Dr. Henning Riecke, Výzkumný program evropské a zahraniční a bezpečnostní politiky, Forschungsinstitut Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik, Berlín, 19. 7. 2006.
- Prof. Dr. Peter Schmidt, Výzkumná skupina vnějších vztahů EU, Stiftung Wissenschaft und Politik, Berlín, 31. 5. 2006.
- Dr. Gereon Schuch, Výzkumný program střední Evropy, Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik, Berlín, 21. 7. 2006.

Rozhovory s pracovníky vládních institucí

- Herbert Beck, zástupce vedoucího referátu pro obrannou a bezpečnostní politiku, Spolkové ministerstvo zahraničí, Berlín, 1. 6. 2006.
- Ekkehard Brose, Ministerialdirigent, pověřenec pro finanční rozhled a soutěž v rámci EU, Spolkové ministerstvo zahraničí, Berlín, 1. 6. 2006.
- Fregatní kapitán Henning Faltin, Oddělení vojensko-politických otázek a bilaterálních vztahů, Spolkové ministerstvo obrany, Berlín, 21. 7. 2006.
- Dr. Gudula Gutmann, pracovní skupina pro zahraniční politiku, parlamentní skupina CDU/CSU, Spolkový sněm, Berlín, 2. 6. 2006.
- Frank Hübschmann, referent pro spolupráci v EU, EUROPOL, SCHENGEN, Spolkové ministerstvo vnitra, Berlín, 8. 6. 2006.
- Michaela Küchler, vedoucí referátu vztahů k zemím EU a rozšiřování EU (referát 512), Úřad spolkové kancelářky, Berlín, 21. 7. 2006.
- Erik Kurzweil, referent pro ČR, Slovensko, střední Evropu a Benelux, Spolkové ministerstvo zahraničí, Berlín, 1. 6. 2006.
- Dirk Lölke, vedoucí referátu základních otázek EU a předsednictví EU (referát 511), Úřad spolkové kancelářky, Berlín, 29. 5. 2006.

Rozhovory ve Spolkovém sněmu

- Podplukovník Andreas Henne, referent pracovní skupiny pro obrannou politiku, parlamentní skupina CDU/CSU, Spolkový sněm, Berlín, 2. 6. 2006.
- Mathias Martin, referent pro zahraniční a bezpečnostní politiku, parlamentní skupina SPD, Spolkový sněm (asistent poslance W. Kolbowa), Berlín, 2. 6. 2006.
- Axel Schäfer, poslanec, mluvčí SPD pro otázky evropské politiky, parlamentní skupina SPD, Spolkový sněm, Berlín, 1. 6. 2006.
- Ludger Siemes, pracovní skupina pro zahraniční politiku, parlamentní skupina CDU/CSU, Spolkový sněm, Berlín, 2. 6. 2006.
- Dr. Jutta Tiedtke, pracovní skupina EU, parlamentní skupina SPD, Spolkový sněm, Berlín, 31. 5. 2006.
- Plukovník Bernd Weber, M.A., referent pracovní skupiny pro obrannou politiku, parlamentní skupina CDU/CSU, Spolkový sněm, Berlín, 2. 6. 2006.

Přípravné rozhovory s pracovníky českých vládních institucí

- Dr. Jiří Beránek, CSc., vedoucí oddělení, Odbor střední Evropy, MZV ČR, Praha, 26. 5. 2006.
- Tomáš Buřil, ředitel Odboru vnitřního trhu a sektorové politiky, MZV ČR, Praha, 25. 5. 2006.
- Mgr. Juraj Fogada, referent Odboru koordinace a institucí EU, MZV ČR, Praha, 26. 5. 2006.
- Ivona Holá, referentka, Odbor společné zahraniční a bezpečnostní politiky, MZV ČR, Praha, 16. 5. 2006.
- Mgr. Hana Mottlová, vrchní ředitelka sekce EU, MZV, Praha, 16. 5. 2006.
- Libor Sečka, vrchní ředitel sekce EU, Praha, 26. 9. 2006.
- Podplukovník Petr Čech a Mgr. Andrea Melkesová, Odbor bezpečnostní politiky, Ministerstvo obrany ČR, Praha, 25. 5. 2006.

Rozhovory na ZÚ v Berlíně

- Kulatý stůl s pracovníky ZÚ ČR, Berlín: Jan Sechter, rada vyslanec, Erik Siegl, 3. tajemník, Robert Otepka, 3. tajemník, Berlín, 1. 6. 2006.
- Podplukovník Vladimír Čech, zástupce vojenského atašé, ZÚ ČR v Berlíně, 20. 7. 2006.
- Plukovník Miroslav Martoch, vojenský atašé, ZÚ ČR v Berlíně, 20. 7. 2006.

Poznámka

Autoři děkují bezejmeným oponentům za podrobné a podnětné připomínky a Lucii Königové za inspirující návrhy, důvěru a bezmeznou trpělivost. Dále děkují téměř třem desítkám reprezentantů německých vládních, parlamentních a výzkumných institucí a rovněž českých vládních institucí (viz seznam na konci článku), kteří s nimi ochotně vedli otevřené rozhovory na dané téma. Vzhledem k důvěrnému charakteru rozhovorů neobsahuje stať citace ani přímé odvolávky. Dík patří rovněž Ministerstvu zahraničních věcí České republiky, které financovalo projekt Modifikace německé zahraniční politiky po zářijových volbách 2005 se zvláštním zřetelem na česko-německé vztahy (projekt číslo RM 01/09/06), z jehož části článek vychází. Příhodné podmínky pro práci na projektu vytvořili autorům Jiří Beránek, vedoucí oddělení německé a rakouské politiky MZV ČR, a pracovníci velvyslanectví České republiky v Berlíně, zejména zástupce velvyslance Jan Sechter.